

// Shree Swaminarayan Vijaytetram //

www.
bhujmandir.org

-: Date :-
1 - 6 - 2009

યોસઠપદી

Printed and Published by:

Mahant Purani Swami Dharmanandandasji

Shree Swaminarayan Mandir Bhuj – Kutch, India.

યોસઠપદી - અમૃતધારા

શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાનની કૃપાથી પરમાત્માની આ કથાનો યોગ આપણને મળ્યો છે. સદ્ગુરુ નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ ઘણાં શાસ્ત્રો પૈકી યોસઠપદી નામનું શાસ્ત્ર રચ્યું છે. યોસઠપદ કીર્તનના જુદા જુદા રાગ ઢાળથી લખ્યાં છે. તે બુધ્ધિથી નહીં સમજાય, પણ શ્રદ્ધાથી સમજાશે. નિષ્કુળાનંદ સ્વામીની કાવ્યની આ કથા કરોડો રૂપિયા આપો તોય ન મળે એવી અનુપમ અને અમૂલ્ય કથા છે. તે નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ આપણને મફત આપી છે. સંતો પરોપકારી છે. સંતો પાસે જે વાત અને બુધ્ધિ છે તે દુનિયામાં કોઈની પાસે નથી. પ્રારંભમાં નિષ્કુળાનંદ સ્વામી મુક્તકંઠે ગાય છે. પદ રાગ ધોળ :- હેલી જોને આ નંદકુમાર સલુણો શોભતા. એ ઢાળ.

એક વાત અનૂપ અમૂલ્ય, કરું છું કહેવા તણું । પણ મનભાઈ કહે છે મ બોલ્ય, ઘોળ્યું ન કહેવું ઘણું ॥૧॥

પણ વણકહો જો વિગત્ય, પડે કેમ પરને । સંત અસંતમાં એક મત, નિશ્ચે રહે નરને ॥૨॥

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે, તમારી પાસે એક ભગવાનની વાત કહેવી છે. તે વાત કેવી છે ? અનુપમ અને અમૂલ્ય છે. જેનું મૂલ્ય ન થાય તેવી કીમતી વાત કહેવી છે. જન્મ મરણના ફેરા ટળી જાય એવી વાત કરવી છે. પણ મનમાં એમ થાય છે કે ઘોળ્યું નથી કહેવું. વળી વિચાર થયો, સંત અસંતની બાબત ચોખવટ કરીને કહું. જેથી જગતના જીવાત્માઓ ભૂલા ન પડે. સ્વામી મુક્તકંઠે સંતોનો મહિમા ગાય છે. સંતની ઓળખાણ આપે છે.

અક્ષરધામના મુક્તનો લખેલો આ ગ્રંથ છે.

વૈરાગ્યમૂર્તિ સદ્ગુરુ નિષ્કુળાનંદ સ્વામી રચિત શાસ્ત્રો વાંચવાં અને સાંભળવા એ પણ એક લહાવો છે. તેનાથી ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિનું પોષણ થાય છે.

એવા સંતતણી ઓળખાણ, કહું સદુ સાંભળો । પછી સોંપી તેને મન પ્રાણ, એ વાળે તેમ વળો ॥૧॥

જેના અંતરમાં અવિનાશ, વાસ કરી વસિયા । તેણે કામ ક્રોધ પામ્યા નાશ, લોભ ને મોહ ગયા ॥૨॥

પોતાનું ને પારકાનું શ્રેય કરે તેને સંત કહેવાય. અભયદાન દેવાનું સદાવ્રત ખોલ્યું છે. સાચા શ્રેષ્ઠ સંતોના અંતરમાં ભગવાન વાસ કરીને રહ્યા છે. તેથી તેને કોઈ પણ અંતરશત્રુ નડતા નથી.

અંતરશત્રુથી લડી શકે તે અક્ષરધામ સુધી પહોંચી શકે.

સંતો જેમ કહે તેમ કરવું, જેમ વાળે તેમ વળવું. તેનો અર્થ દાસના દાસ થઈને રહેવું. રાજાને મળાવ જવું હોય તો સાત થરી ચોકી હોય, જલદી કોઈને રાજમહેલની અંદર જવા મળે નહીં, પણ સામાન્ય એવો સેવક રાજાના પગ દબાવવા પલંગ ઉપર બેસી જાય. સેવક થવામાં મજા છે. મન ધાર્યું કરવામાં સજા છે.

અંતરશત્રુ જીતી શકે તે પ્રભુને મેળવી શકે.

સાચા સંતનું જીવન ન્યાલ અને પૂરણકામ હોય છે. સંતને શરણે આવે છે તેને પણ ન્યાલ કરી દે છે, કોઈને ન્યાલ

કર્યા ખરા ? હા. અજામિલને સંત મળ્યા તો તે ન્યાલ થઈ ગયો. ધ્રુવજીને સંત મળ્યા તો ન્યાલ થઈ ગયા, વાલીયા લૂંટારાને સંત મળ્યા તો ન્યાલ થઈ ગયો, જોબનપગીને શ્રીહરિ મળ્યા તો ન્યાલ થઈ ગયો. અનેકને ન્યાલ કર્યા છે ને કરે છે.

સાચા સંત સેવ્યે સેવ્યા નાથ, સેવ્યા સુર સહુને । સેવ્યા મુક્ત મુનિ ઋષિસાથ, બીજા સેવ્યા બહુને ।૧।
એવા સંત જમ્યે જમ્યા શ્યામ, જમ્યા સહુ દેવતા । જમ્યા સર્વે લોક સર્વે ધામ, સહુ થયા તૃપ્તતા ।૨।

સ્વામી કહે છે સાચા સંતો સેવવા જેવા છે. સંતોને જમાડે, તો વિશ્વને જમાડ્યાનું પુણ્ય મળે છે, સાચા સંતોને વસ્ત્ર ઓઢાડે છે તેને વિશ્વને વસ્ત્ર ઓઢાડ્યાનું પુણ્ય મળે છે. સ્વામી દષ્ટાંત આપે છે.....

એક જમતાં બોલિયો શંખ, અસંખ્યથી શું સર્યું । એક જમીને બોલ્યો નિ:શંક, જમુનાં જાવા કર્યું ।૨।

મહાભારતમાં આ કથા છે. શંખ બોલ્યો, પાંડુરાજાએ રાજસૂયયજ્ઞ કર્યો, યુધિષ્ઠિર રાજાએ શ્રી કૃષ્ણભગવાનને પૂછ્યું, મારા પિતા પાંડુરાજા ભૂત યોનિને પામ્યા છે. તે ભૂતયોનિમાંથી મુક્ત થાય એની અમને શું ખાત્રી ? ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું, મારી પાસે પાંચજન્ય શંખ છે. તે એની મેળે બોલે તો સમજી લેવું કે તમારા પિતા પાંડુનો ઉદ્ધાર થયો. પછી બાર મહિના સુધી યજ્ઞ ચાલુ રાખ્યો, અસંખ્ય ભક્તો જમ્યા, ભૂદેવો અને ગરીબ જમ્યા પણ શંખ બોલ્યો નહીં. હવે શું કરવું ? અમારા પિતાનો ઉદ્ધાર થયો નહીં.

ભગવાને કહ્યું, તપાસ કરો. કોઈ ભૂખ્યું રહી ગયું હશે. પછી હસ્તિનાપુરમાં સાદ પાડ્યો, કોઈ ભોજન જમવામાં બાકી રહ્યું હોય તો યજ્ઞમાં જમવા પધારો. કોઈ બાકી નથી, બધા ભરપેટ જમ્યા છે. પ્રભુ હવે શું કરીએ ? કાંઈક રસ્તો બતાવો. ભગવાને કહ્યું, એક મહાન ભગવદ્ ભક્ત દુર્વાસાઋષિ બાકી છે. દૂર જંગલમાં બેઠા અમારું ધ્યાન કરે છે, તેને જમાડો તો શંખ બોલશે. નકુળ દુર્વાસાઋષિ પાસે આવ્યા. પ્રાર્થના કરી, ઋષિરાજ આપ ભોજન જમવા માટે અમારા યજ્ઞમાં પધારો.

દુર્વાસાઋષિએ કહ્યું, એક અશ્વમેધ યજ્ઞનું ફળ આપો તો જમવા પધારું. નકુળે કહ્યું, એક રાજસૂય યજ્ઞમાં કેટલી મહેનત કરી ત્યારે યજ્ઞ થાય છે. અશ્વમેધ યજ્ઞનું ફળ નહિ આપીએ. પછી સહદેવ ગયા. અર્જુન અને ભીમ ગયા તે બધા પાછા આવ્યા. પછી યુધિષ્ઠિર રાજા ગયા તે પણ પાછા આવ્યા. ભગવાન પાસે વાત કરી કે દુર્વાસાઋષિને એક અશ્વમેધ યજ્ઞનું ફળ જોઈએ છીએ, તે ક્યાંથી આપવું. ત્યારે ભગવાને કહ્યું, દ્રૌપદીજીને મોકલો. તે બરાબર સમજાવશે.

સાહેલીઓની સાથે દ્રૌપદીજી પગલે પગલે ભગવદ્ સ્મરણ કરતાં કરતાં દુર્વાસાઋષિ પાસે આવ્યાં, બે હાથ જોડી પ્રાર્થના કરી, આપ અમારા યજ્ઞની પૂર્ણાહુતિ નિમિત્તે ભોજન જમવા પધારો. દુર્વાસાઋષિએ કહ્યું.. એક અશ્વમેધ યજ્ઞનું ફળ આપો તો આવું. દ્રૌપદીજીએ સરસ જવાબ આપ્યો, ભગવાનનાં અને સંતનાં દર્શન કરવા જાય, તેને ડગલે-ડગલે એક અશ્વમેધ યજ્ઞનું ફળ થાય. તેમાંથી એક ડગલાનું ફળ તમે લઈ લ્યો. પછી દુર્વાસાઋષિ દ્રૌપદીજીની સાથે યજ્ઞશાળામાં પધાર્યાં. પાંડવોએ આદર સત્કારથી જમાડ્યા. ત્યાં પાંચજન્ય શંખ ફૂંકાણો. બધા રાજી રાજી થઈ ગયા, કે હવે અમારા પિતાનો ઉદ્ધાર થયો...

પાંચજન્ય શંખ બોલ્યો, ને પાંડુરાજાનો ઉદ્ધાર થયો.

ભગવાનને હૃદયમાં ધાર્યા વિના, ભગવદ્ સ્મરણ કર્યા વગર બીજા ઘણા મનુષ્ય જમ્યા હતા પણ શંખ બોલ્યો નહિં. પણ એક દુર્વાસાઋષિ જમ્યા તો શંખ બોલ્યો.

એક જમીને બોલ્યો નિ:શંક, યમુના જાવા કર્યું.

ભગવાને કહ્યું, હે ગોપીઓ મારા ગુરુ દુર્વાસાને જમાડવા જાઓ ગોપીઓ બોલી, યમુનાજી ભરપૂર વહે છે, તો શી રીતે જવાશે. ભગવાને કહ્યું તમે એમ કહેજો, જો શ્રીકૃષ્ણ બાળ બ્રહ્મચારી હોય તો માર્ગ દેજો. ગોપીઓ થાળ લઈને ગયાં. યમુનાજીએ માર્ગ દીધો, પાણી હટી ગયું, વચ્ચેમાં માર્ગ થઈ ગયો. દુર્વાસાઋષિ ભગવાનનું ધ્યાન કરે છે, ત્યાં આવીને પ્રાર્થના કરતાં કહ્યું અમને પ્રભુએ મોકલી છે. તમને જમાડવા આવ્યાં છીએ. આપ થાળ જમો ! સોળસો ગોપીઓ છે. એક કહે પહેલાં હું જમાડીશ. બીજી ગોપી કહે પહેલાં હું જમાડીશ. ત્રીજી ગોપી બોલી તમારો થાળ જમી ઋષિ તૃપ્ત થઈ જાય તો મારો થાળ રહી જાય.. આવી રીતે અંદરો અંદર તાણ ખેંચ થવા લાગી.

દુર્વાસાઋષિએ કહ્યું, હું મોઢું પહોળું કરું, તેમાં તમે ભોજન પધરાવી દો. આંખ બંધ કરી ભગવદ્ સ્મરણ ચાલુ છે, લાડુ, દાળ, ભાત, રોટલી, શાક વિગેરે સીધું ઉદરમાં ચાલ્યું જાય... દુર્વાસાઋષિના ઉદરમાં રહી ભગવાન જમ્યા.

નહિતર સોળ હજાર એકસો આઠ થાળ જમાય નહિં. એક થાળ માંડ જમાય. પણ આ તો ગજબની વાત છે. ગોપીઓ બોલી હવે અમે ઘેર કઈ રીતે જઈશું... જમુનાજી ભરપૂર વહે છે. દુર્વાસાઋષિ બોલ્યા યમુનાજીને કહેજો દુર્વાસાઋષિ સદાય ઉપવાસી હોય તો માર્ગ દેજો. ગોપીઓ આશ્ચર્ય પામી ગઈ, સોળ હજાર થાળ જમ્યા છતાં ઉપવાસી આ કેવી વાત હશે. પણ વાત સત્ય થઈ. યમુનાજીનું પાણી તરત એક બાજુ થઈ ગયું. ભગવાનની લીલાનો કોઈ પાર નથી.

એમ એક પૂજ્યે પૂજ્યા સહુ, સેવ્યે સહુ સેવિયા । માટે ઘણું ઘણું શું કહું, ભેદ ભક્તના કહા ॥૩॥

સાચા સંત સેવવાથી પૂજન કરવાથી પ્રભુ બહુ રાજી થાય છે. મુક્તાનંદ સ્વામી ગાય છે...

સદ્ગુરુ સાચારે સેવો શુદ્ધ ભાવથી રે, જેથી ટળે મનના વિવિધ વિકાર રે

જેને સંગે વધે રે પ્રભુજી સંગ પ્રીતડી રે, ટળીજાય જાત વર્ણ અહંકાર રે . . . સદ્ગુરુ. . .

સાચા સદ્ગુરુ મળી જાય, તે કહે તેમ કરવા લાગી જાય તો સો જન્મની કસર આ ને આ જન્મે ટળી જાય. અને મહાસુખિયા થાય છે. અને પ્રભુમાં પ્રીતડી વધતી જાય છે.

અમુક વસ્તુ જાતે જ કરવી પડે છે. ભોજન, લગ્ન, મરણ અને ભજન એ જાતે જ કરવું પડે. ભોજનમાં બદલી ન ચાલે. તમે કહેશો મને ટાઈમ નથી. મારા બદલામાં તું જમી લે. તો તમે ભૂખ્યા જ રહી જાવ. ભોજન જાતે જ કરવું પડે.

લગ્નમાં બદલી ન ચાલે. તમે કહેશો મને ટાઈમ નથી. મારા બદલામાં પાડોશી પરણી આવશે. તો તમે વાંઢા જ રહી જાવ. લગ્ન જાતે જ કરવાં પડે. મરણ.. ભગવાન તેડવા આવશે ત્યારે તમે કહેશો મારા બદલે મિત્રને લઈ જાવ તે નહિ ચાલે. ખુદ તમને જ જાવું પડશે. ભજનમાં બદલી ન ચાલે. તમે તમારા પત્નીને કહેશો કે મને ટાઈમ નથી. મારા બદલે તું પૂજા, પાઠ, દેવ, દર્શન કરે છે, ને તો તમે સત્સંગ વિના સત્કાર્યમાં કોરા રહી ગયા. ભજન જાતે જ કરવું પડે. તેમાં બદલી ચાલે નહીં.

Satsang is a school to attain The God.

સત્સંગ છે તે પ્રભુ પ્રાપ્તિની નિશાળ છે.

સાચા સંતનો નિત્ય સમાગમ કરે તો ઈન્દ્રિયોની ધારાઓ વિષય માર્ગથી કુંઠિત થાય છે.

વયનામૃતમાં શ્રીજી મહારાજ સ્વભાવ સુધારવાની બાબત સમજાવે છે, જે માયિક આકારના જોનારા છે, માયિક આકારના ચિંતવન કરનારા છે. રાતદિવસ સ્ત્રી અને ધનનું ચિંતવન કરનારા છે તે અનંત કોટિ કલ્પ સુધી નરક ચોરાસીમાં ભટકે છે. ભગવાનનું દર્શન કરનારા છે, ચિંતવન કરનારા છે તે કાળ કર્મ માયાના બંધનથી છૂટીને અભયપદને પામે છે ને ભગવાનના પાર્ષદ થાય છે.

જેના અંતરમાં કામ ક્રોધ, લોભની લાહા બળે । એવા બહુ કરતા હોય બોધ, તે સાંભળ્યે શું વળે ।૧।

સ્વામી ચોખવટ કરે છે. જેના અંતરમાં કામ, ક્રોધ, લોભ, માન, મમતા, મત્સર, અધર્મસર્ગની લાહા બળ્યા કરતી હોય તેના મુખથી બોધ સાંભળવાથી શું વળે !! એવા હરામીની સેવા કરવાથી શું ફળ થાય ? કાંઈ ન થાય. સમજવા જેવી કથા છે....

કથા વાંચનાર વક્તા રખડી પડે છે અને કથા સાંભળનાર તરી જાય છે.

એવા વિકારી જનની, વાત દેનારી છે દુઃખની; જેના અંતરમાં દિનરાત ઈચ્છા વિષય સુખની, નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે જે વિકારી હોય સ્ત્રી ધનના પ્યાસી હોય તેનો સંગ કરવો નહિ. કેવા માણસને જીવતાં કે મરીને સુખ થતું નથી. સ્ત્રીને વિષે બેઠા ઊઠ્યાની વાસના હોય તેને જીવતાં કે મરીને સુખ થતું નથી. સંસારના ભોગ વિલાસ મનુષ્યના આત્માનાં તેજને ક્ષીણ કરી નાખે છે.

એને અર્થે કરે ઉપાય, શોધી સારાં ગામને । પોતે પોતાનું માહાત્મ્ય ગાય, ચહાય દામ વામને ॥૨॥

પોતે પોતાનાં વખાણ કરે, સારું ગામ શોધે, પૈસા ભેગા કરવા ઉપરથી ભક્તિ દેખાડે. દેહ પોષવા ધન ધાન્યાદિક માગતા હોય. કામી હોય, દંભી હોય એવા પાપીનો ત્યાગ કરવો. ધર્મ સાધે ને બીજાને સધાવે તેનું નામ સાધુ. ધર્મમાં ઢીલાશ રાખવી નહિ.

તેણે જનમ પશુને પાડ, ખોયો ખોટા કારણે । મોક્ષ મારગે આપ્યાં કમાડ, કડી જડી બારણે ॥૨॥

માનવતા ન હોય તો પશુના જેવું જીવન વિતાવે છે. મોક્ષના માર્ગ ચૂકી જાય છે. મોક્ષના દરવાજા બંધ કરી તાળું વાસી દીધું. બહાર નીકળવાની આશા જ નહિ. મનુષ્ય જન્મ મોક્ષ માર્ગનું બારણું છે. કીમતી દાગીનું પાણીમાં પડીજાય, પછી શોધતાં છતાં મળે નહિ તો આપણે ઉદાસ થઈ જઈએ. પણ મહામોંઘો માનવ દેહ માયારૂપી પાણીમાં ગુમાવી નાખીએ, ભગવાનને ભૂલીને રાતિદવસ માયાના જ વિચાર કરીએ તો સમજી લેવું આપણી જીત ગઈ પાણીમાં.

મેલી મુક્ત મોટપની રીત, ખ્યાતિ કરી ખજામાં ॥૩॥

જ્યાં મુક્ત કોટી જેવા મુક્તો મળ્યા, સાચા શ્રેષ્ઠ જ્ઞાની નંદપંક્તિ જેવા સંતો મળ્યા, ભુજ જે પરમ પવિત્ર બદ્રીકાશ્રમ જેવું ધામ મળ્યું. એવા કચ્છ દેશનો સત્સંગ ભક્તોથી અને સંતોથી ભર્યો ભર્યો લાગે છે. કચ્છ દેશ એટલે પુણ્ય ભૂમિ.

કચ્છદેશના ભક્તો અને સંતો દાગીનારૂપ છે.

મણિ ગમે તેવો અમૂલ્ય હોય પણ જ્યારે સુવર્ણમાં રહે ત્યારે મણિ શોભે છે. પણ એકલો શોભતો નથી, તેમ માનવી ગમે તેટલો પૈસાવાળો કે પંડિત હોય, વિદ્વાન કે ચતુર હોય, જો ચારિત્ર બરાબર ન હોય તો તેની કોઈ કિંમત નથી. રાવણની સોનાની નગરી હતી. જાતનો બ્રાહ્મણ હતો. પણ ચારિત્ર શુદ્ધિ નહિ. આંખમાં વિકાર આવવાથી સતી સીતાજી પર દાનત બગાડી તો બૂરા હાલે મૃત્યુ પામ્યો. આચાર વિચાર સારા જોઈએ, સાથો સાથ વિવેક અને ધર્મ નિષ્ઠા જોઈએ.

સંત અસંતની ઓળખાણ, પાડી છે પુરાણમાં । સુણી સર્વે જન સુજાણ, તણાશોમાં તાણમાં ॥૧॥

સંત અસંતને ઓળખી રાખવા, સાધારણ માણસો સાચા સંતને ઓળખી શકતા નથી.

સંતને ઓળખવા માટે પાત્રતા જોઈએ.

હીરાને કોણ ઓળખી શકે?. ઝવેરી જ ઓળખી શકે. સામાન્ય વ્યક્તિ એને કાચનો કટકો જાણે. સંતો ત્રણ ગુણથી રહિત છે.

ત્રિગુણાતીત ફીરત તનુ ત્યાગી, રીત જગત સે વ્યારી, દેહ દર્શી દેખે પોતા જેવા સંસારી . સુખ પામી .

અમારામાં ને સાધુમાં શું ફરક છે ? અમારા જેવા જ છે. અમે દેશ-વિદેશ ફરીએ છીએ, સાધુ પણ ફરે છે. એવું માનશો નહિં. સાચા સાધુ થવું કઠણ કામ છે. ભગવાં વચ્ચે ધારણ કરનારા ઘણા સાધુ મળશે. પણ ભગવાનને અખંડ હૈયામાં ધારણ કરનારા કોઈક જ વીરલા મળશે. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે-આપણે કેવા ભક્ત થવાની ઈચ્છા રાખવી ?

જડભરત જનક જેદેવ, એવું થાવું આપણે । ત્યારે કરતાં અસંતની સેવ, વાત કહો કેમ બણે ॥૨॥

કેવા ભક્ત થાવું ?.. જડભરત, જનકરાજા, અને જયદેવ જેવા શ્રેષ્ઠ ભક્ત થાવું, જડભરતજીને જગતમાં કોઈ પ્રકારની આસક્તિ ન હોતી. જનકરાજા દેહથી પૃથક વિદેહી રહ્યા. સંસારમાં રહેવા છતાં જળકમળવત્ રહ્યા.

ખોટા રૂપિયા ઉપર મોહ જાગતો નથી. તેમ ખોટા જાગત ઉપર આસક્તિનો અભાવ રાખવો.

માયામાં મન રમતું હશે તો જન્મ મરણના ત્રાસમાંથી જીવાત્મા છૂટો થશે નહિ. આ જગતની અંદર માણસોને માયા બહુ વહાલી લાગે છે.

અતિ આદર્યું કામ અતોલ, પરલોક પામવા । ત્યારે ખરી કરી જોઈએ ખોખ્ય, વિધનને વામવા ॥૩॥

આપણે મોટું કામ આદરીને બેઠા છીએ. ભગવાનના અક્ષરધામમાં શ્રીહરિના સાંનિધ્યમાં જવું છે. એ નાનું સૂનું કામ નથી. મોટામાં મોટું કામ છે. તેમાં ગાફલાઈ ને આળસ રખાય નહિં.

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે. સાર અસારને સમજી જેના આગળ સરલ થવાનું હોય ત્યાં સરલ થાવું. અધર્મી આગળ સરલ થાવું નહિ. સવળો વિચાર હોય તેને ગ્રહણ કરવો અને અવળા વિચારનો ત્યાગ કરવો. કુસંગને ઓળખી રાખવો, પણ એના બંધનમાં આવવું નહિ. પદરાગ ધોળ-લટકાળા તારે લટકેરે

સાચા સંતના અંગ એધાંણરે, જોઈ લેવા જીવડિયે ।

જેને મળવે માન્યું કલ્યાણરે, તેને જોવા ઘડિયે ઘડિયે ॥૧॥

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી સાચા સંતનાં એધાણ કહે છે. જે પીડ પરાઈ જાણે, દૂસરોં કા દુઃખ દેખકર દુઃખી હો જાતે હૈ, દૂસરોં કા સુખ દેખકર સુખી હો જાતે હૈ. દૂસરોં ગુન સુનતે હર્ષિત હો જાતે હૈ. અપના બોલકે કોઈ સરાહના કરે તો

સંકુચિત હો જાય. એનું નામ સંત. પ્રતિક્ષણ હરિને યાદ કરે. બહારથી સંત થઈ જવું સહેલું છે, અંતરથી સાધુ ક્યારે થવાશે ?

**ખાતાં પીતાં જોતાં જણાશેરે, આશય એના અંતરની ।
ઉઠે બેસે બોલે કળાશેરે, પાસે વસતાં એ નરની ॥૨॥**

હૈયાનું હાઈ જણાઈ આવશે. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી સંત મંડળ સાથે સત્સંગ પ્રચારાર્થે જાય છે. રસ્તામાં ગામ બોટાદ આવ્યું. ત્યાં ગામના ભાગોળે શિવલાલભાઈ કૂવે સ્નાન કરવા આવ્યા. શિવલાલ ભાઈએ સંતોને જોયાને હૈયામાં હરખ ઉભરાયો, દોડીને દંડવત્ પ્રણામ કર્યા. બે હાથ જોડીને કહ્યું, સ્વામી બપોરનો સમય થવા આવ્યો છે, તમે બારોબાર જાવ તે ઠીક નહિ. ઠાકોરજીને જમાડીને આરામ કરો, એક બે દિવસ રોકાઈ જાવ. સત્સંગનો લાભ આપો.

શિવલાલભાઈએ બ્રાહ્મણો પાસે દૂધપાક પુરીને બીરંજની રસોઈ બનાવડાવી, પ્રભુને થાળ જમાડી જમવા બેઠા. સામે શિવલાલભાઈ બેઠા નિષ્કુળાનંદ સ્વામી સામે આંખ બંધ કરી બેઠા છે. પણ જમતા નથી. આત્માને ઉપદેશ આપે છે.

તું શ્રીમંતનો મહોબતી છે, તને માનપાન વ્હાલું લાગે છે.

તને મિષ્ટાન્ન બહુ ભાવે છે. જમ્ય નિષ્કુળાનંદ જમ્ય. એક ગ્રાસ પણ મુખમાં મેલ્યો નહિં. શિવલાલભાઈએ હાથ જોડી કહ્યું, “સ્વામીજી તમે રાજી થઈ જે જમો તે બનાવીએ” પછી જુવારનો રોટલો બનાવ્યો. તે ભગવાનને જમાડી જમ્યા પણ બીરંજ ઉપર હાથ મૂક્યો નહિ. સાધુતાના ગુણથી ભરેલા સંતનો રચેલો આ ગ્રંથ છે. જિંદગીમાં કોઈ દિવસ મિષ્ટાન્ન જમ્યા નથી, ધન્ય છે આવા ત્યાગીને, વૈરાગ્યવાન સંતને..... સ્વામી દષ્ટાંત આપે છે.

ખાય ખૂણે લસણ લકીરે, તે ગંધ કરે છુપાવાનું । કહે નિષ્કુલાનંદ વાત નકીરે, જેમ છે તેમ જણાવાનું ॥૪॥

ભલે ખૂણે બેસીને લસણ ખાય પણ એની ગંધ આવે જ. સ્વામી વાણી ઉપર ભાર મૂકે છે. વાણીથી માણસ પારખી શકાય છે. મીઠુંને મધુર બોલવું.

Speak words which are nice and sweet.

વાણીને ઘી ની જેમ વાપરો.

વિચારીને બોલો. ઘી ને તમે શું ધૂળમાં રેડો છો? નથી રેડતા. તેમ વાણીને શું કામ ધૂળમાં રેડો છો. ગંદી ગંદી ગાળો શુંકામ બોલો છો? ઘણા માણસની ટેવ હોય છે વાતની વાતમાં ગાળ બોલે. મનમાં માને કે હું કેવો ડાહ્યો હોશિયારને ભણેલો છું, સાચો છું. ખોટી બડાઈ માર નહિ તારી હલકાઈ થાય છે. તારા કરતાં ચાર પગ વાળાં જનાવર સારાં છે. ખરાબ ગાળ તો નથી બોલતાં ને!

જેવો રસ ભર્યો જે ઠામેરે, તેવો તેમાંથી ઝરશે । કોઈ કાઢશે પડયે કામેરે, નિશ્ચે તેવો નિસરશે ॥૧॥

જે ઠામમાં જેવો રસ પડ્યો હોય તેવો જ રસ નીકળશે. સત્સંગ પ્રત્યે જેને અભાવ ભર્યો હશે તો વાતની વાતમાં અભાવ નીકળશે. એક અભિમાની ખોટો માણસ હતો. તેને સંતે કહ્યું અમે તમને આશીર્વાદ આપીએ છીએ “તમે સુખીયા થશો” ત્યારે મૂર્ખ બોલ્યો તમારા આશીર્વાદ તમને નથી ફળતા તો અમને શું ફળશે? પછી સંત બોલ્યા-ભગવાન તમને સદ્બુધ્ધિ આપે. મૂર્ખ પાપી બોલ્યો તમારો પ્રભાવ ભગતડા ઉપર પડે. અમારા ઉપર નહિ. સંત બોલ્યા તમે સત્સંગમાં આવો તો કેમ જીવન જીવવું તેની ખબર પડે. મૂર્ખ પાપી બોલ્યો મને સત્સંગમાં રસ નથી. દેવદર્શન, પૂજાપાઠ, કાંઈ કરે નહિ આવી રીતે જેને સત્સંગ પ્રત્યે અભાવ છે તેનો સંગ કરવો નહિં. તેનાથી દૂર રહેવું સારું.

આહાર કરે તેવો ઓડકાર આવે. બીરંજ જમ્યા હોય તો બીરંજનો ઓડકાર આવે. ડુંગળી ખાધી હોય તો ડુંગળીની ગંધ આવે. અંદર જે છે તે બહાર આવે છે. આકાશમાં બાજ પક્ષી ઉડતો હોય પણ નજર એની નીચી છે શું શોધે છે? પોતાનું ખાજ શોધે છે. સુથારનું મન લાકડે, દરજીનું મન કાપડમાં, ભકતનું મન ભગવાનમાં. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે - દંભી લક્ષણવાળા લાખો માણસો મેં જોયા છે.

કામી બોલે કામે ભરિયું રે, લોભી બોલે લોભ લઈ । કોધી બોલે કોધે અનુસરિયું રે, માની બોલે માને સઈ ।૧।

કોધી બોલે કોધ ભર્યું. વાતની વાતમાં ગરમ થઈ જાય. કોધ આવે ત્યારે માણસનું રૂપ ફરી જાય. આકૃતિ ફરી જાય. શ્રીજી મહારાજ વચનામૃતમાં કહે છે- અમારે એકથી લાખ રૂપિયા સુધી બગાડ કરે તો પણ અમારે કોધ આવે નહિં.

ક્રોધ કેવો છે?? હડકયા ફૂતરા જેવો છે.

હડકાયા કૂતરાની લાળ જેને અડે તેને હડકવા હાલે. ડાચીયો નાખીને મરી જાય ને સંતના માર્ગ થકી પડી જાય. સ્વામી જાતિ સ્વભાવ ટાળવાની વાત કરે છે. એક ભૂદેવ હતા, પૂજાપાઠ કરે, સત્સંગ સમૈયામાં જાય, પણ પ્રકૃતિ હતી ગરમ. શ્રીમદ્ભાગવતની કથા વાંચે, પણ હા ની ના ન થાય. વાતની વાતમાં ગુસ્સે થઈ જાય. કોઈ એને બોલાવે તો ઊંધું જ બોલે. છતાં મનથી માને કે હું જે કરું છું તે સારું જ કરું છું. પથ્થર હૃદયને ભક્તિની ભીનાશ લાગે જ નહિ. જરાક મનગમતું થાય નહિ. તો તણખા ઝરે. ક્રોધ ઊભરાઈ ઊઠે. પોતે દુઃખીને બીજાને દુઃખી કરે. ઘરના સભ્યો બધા ફફડતા જ હોય.

એકદિવસ ભૂદેવ શ્રીમદ્ભાગવતજીની કથા વાંચવા જાય છે. પત્નીને કહ્યું દૂધ તૈયાર હોય તો લાવ. જમીને પછી કથામાં જાઉં. પત્નીએ કહ્યું કઢી કરી છે. ઊભરો આવે પછી જમીને જજો. કથા નવ વાગે શરૂ થશે. અત્યારે આઠ વાગ્યા છે. પાંચ મિનિટ બેસો. તું સમયસર જમવાનું ક્યાં તૈયાર રાખે છે ? જલ્દી દૂધ પૂરી જમવા આપે છે કે નહિ? પત્નીએ કહ્યું હમણાં જ આપીશ. આમ વાતની વાતમાં શુંકામ ખીજાઈ જાઓ છો? ક્રોધ કરીને જુઓ તો ખરા તમારું શરીર સાવ સૂકવી નાખ્યું છે. શાંતિ રાખો તો સારું થાય. હિતનાં શાંતિથી વચનો કહ્યાં. છતાં શાંત થાવાને બદલે ગરમી વધી ગઈ.

ગરમાગરમ કઢીની તપેલી સાંણસીથી ઝાલીને પત્નીના માથામાં પછાડી. પત્નીનું મોઢું, આંખને છાતી દાઝી ગઈ. તરફડી તરફડીને મૃત્યુ પામી. સરકારને ખબર પડી. પોલિસ આવ્યા, પકડીને જેલમાં પૂરી દીધો. ગાંડો થઈ ગયો. બકવાસ કર્યા કરે. છેવટે પગ ઘસીઘસીને વગર મોતે મૃત્યુ પામ્યો. બાળકો નિરાધાર બની ગયા. નરકના કુંડમાં પડ્યો.

ક્રોધ કરવાથી શું પરિણામ આવે છે. તે વિચારવું જોઈએ. જીવન શું કામ બરબાદ કરો છો? આવા ક્રોધીને, કામીને જમાડવાથી શું ફળ થાય? કાંઈ ન થાય. જે જમાડીએ તે પણ જાય. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે. માની બોલે માન ભર્યું. ખોટું અભિમાન સદ્ગુણોનું ભક્ષણ કરી જાય છે.

સ્વાદી બોલે સ્વાદ વખાણી રે, દંભી બોલે દંભ ભરી ।

અહંકારી અહંકાર આણી રે, કપટી બોલે કપટ કરી ॥૨॥

સ્વાદી સ્વાદના વખાણ કર્યા કરે, હરી ફરીને તેની વાત સ્વાદ ઉપર જાય. અભિમાનીની વાતમાં અહંકાર રણકતો હોય દંભી બોલે દંભ ભર્યું, દંભી પોતાની વાત દબાવી રાખે, ખુલ્લી વાત કરે નહિ. કપટી બોલે કપટ ભર્યું. સીધી વાત ન કરે. વાતને ગોળ ગોળ ફેરવે. કાંઈ સમજાય નહિ.

જેની જીભ સુધરી તેનું જીવન સુધર્યું

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે જે જનને મળે જેવા તેવો તેને રંગ ચડશે, મહાન સ્થિતિવાળા મુક્તાત્માનો સંગ કરે તો મહાન બને, નિષ્કામી માણસનો સંગ કરે તો નિષ્કામી થઈ શકે. સમુદ્રમાંથી ચકલી કેટલું પાણી પીશે. તેમ જેની જેવી પાત્રતા તેવું તેને સમજાશે. સત્સંગમાં ખરા ખપવાળા થાવું પ્રભુને પામવાનો ખપ રાખવો.

એક વખત એક ગામથી સંઘ ચાલતો થયો, ગામ વડતાલ જાયછે, ભજન કીર્તન કરતાં જાય છે, તેમાં એક બાઈ પરમ એકાંતિક ભક્ત હતાં. વડતાલ નજીક જઈ રહ્યાં છે, તેમ તેમ આનંદ વધતો જાય છે. હૈયું હરખાય છે. મને સ્વામિનારાયણ ભગવાનનાં દર્શન થશે ભારે કિમતી વસ્ત્રાભૂષણ ધારણ કર્યા હશે. કંઠમાં હીરા માણેક મોતીના હાર અને પુષ્પના હાર ધારણ કર્યા હશે. હું નીરખી નીરખીને દર્શન કરીશ. હું જઈશ ત્યારે મને બોલાવશે, ભાવ વિભોર થઈ ચાલ્યાં જાય છે. હૃદય ગદ્ગદિત થઈ ગયું છે, વડતાલ ક્યારે આવશે... હજુ બે ગાઉ દૂર છે. દર્શન કરવા હૃદય ખેંચાયું.. બેભાન થઈ રસ્તામાં પડી ગયા.

ભગવાનને વિચાર થયો જો હું દર્શન નહિ આપું તો એના પ્રાણ નીકળી જાશે. પ્રભુ દિવ્ય સ્વરૂપે પ્રગટ થયા, તેજ તેજ છવાઈ ગયું. બહેનના માથા ઉપર હસ્ત પધરાવી રાજીવો વ્યક્ત કરતાં કહ્યું. શા માટે દિલગીર થાવ છો. કરો દર્શન ? બાઈના આનંદનો પાર ન રહ્યો. બે હાથ જોડી બોલ્યાં છે. ધન્ય હો મહાપ્રભુ... આપ ભક્તને માટે હાજરા હજુર છો. આને કહેવાય ખરા ખપવાળા. આપણે ક્યારેય કીર્તન ગાતાં, પૂજા કરતાં, ગદ્ગદિત થયાં. તપાસ કરો !! હૈયું શું કહે છે. વચનામૃતમાં શ્રીહરિ કહે છે. બાહ્ય પૂજા કરે, અથવા માનસી પૂજા કરે જો ગદ્ગદિત થઈ પ્રેમ વિભોર બનીને કરે છે. તો તે શ્રેષ્ઠ છે. અને ગદ્ગદિત થયા વિના કરે છે તો તે ન્યૂન છે.

આ ચોસઠપદી ગ્રંથ અંતરની આંખ ઉઘાડે છે.

પ્રભુમાં પ્રીતિ થશે તો અંતરની આંખ ઉઘડશેને મોક્ષનું દ્વાર ખુલ્લું થશે.

જેનું તન મન માન્યું ત્યાગેરે, ભક્તિ ધર્મ ભાવે છે । તેનાં વચન વિંટયાં વૈરાગેરે, અંતરમાંથી આવે છે ।૧।
એકાંતિક સંતની વાણી વૈરાગ્યથી વિંટાયેલી હોય છે. માયાથી મુક્ત થાય એવી વાણી બોલે છે. એમના જીવનમાં શીલ, સંતોષ, શાંતિ અને ધીરજ હોય છે. ધીરજતાથી બોલે છે. ઉતાવળો કોઈ પણ નિર્ણય કરતા નથી.

એવા સંત સહુના સગારે, પરઉપકારી પૂરા છે ।

જેના દલમાં નહિ કોય દગારે, સત્ય વાતમાં શૂરા છે ॥૩॥

હરિના ભક્તો મારા સગાને સબંધી આપણે બધા મા-બાપ, બહેન, કાકા, પુત્ર પરિવાર વિગેરેને સગા માનીએ છીએ. સગા માનીને પાછા વ્હાલા કર્યા. સગાં હોય એ આપણને વહાલા હોય, સંતોને સગા માન્યા નથી એટલે વહાલા લાગે નહિ. સાચા સંત કેવા છે? સત્યવાતમાં શૂરા છે. હૃદયમાં કોઈ દગો નથી. પરઉપકારી છે. હૈયામાં હરિ પ્રત્યે હેત છે. આંખમાં અમૃત વરસે છે. એવા સંતને જોઈ હરિ હરખે છે. અહં નું ઘસાતું બોલે છે ને દેહાત્મ બુધ્ધિ ટળાવે છે.

જોને આગ્નીધ્ર દીર્ઘતમારે, વિષયસારુ વિલખ્યા છે ।

એનાં વચન શોધી શાસ્ત્રમારે, સરવે લૈને લખ્યાં છે ॥૨॥

આગ્નીધ્ર તપ કરવા ગયો. અંતરમાં વિકાર વાસના ગઈ નથી. મન સંસારમાં ભટકે છે. બ્રહ્માએ પૂર્વચિત્તિ અપ્સરાને મોકલી, તેના ઝાંઝરના અવાજમાં લોભાઈ ગયો. પૂર્વચિત્તિ અપ્સરા સાથે રહેવાથી એને ત્યાં ઘણા પુત્રો થયા. સ્ત્રીમાં તપ પરવારી બેઠો.

દીર્ઘતમાં ઋષિ હતા. મનમાંથી કામભાવ ટળ્યો નહિ તેથી તેણે પણ તપ ગુમાવી દીધું કામ વાસનાએ ભલભલાને સત્યમાર્ગથી પાડી નાખ્યા છે.

પ્રભુની આજ્ઞામાં રહેવું તે મોટું તપ છે.

પ્રત્યેક ઈન્દ્રિયથી બ્રહ્મચર્ય પાળે છે તેની મન, બુધ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર શુદ્ધ થાય છે. એવા નિશ્ચય વાળા જે હોય તે જરૂર બ્રહ્મમહોલમાં પૂગે છે. બીજે ક્યાંય ધામમાં ઓરો રહે નહિં.

વળી વશિષ્ઠ ને દુરવાસારે, લોભી કોધી કા'વે છે । એના અંતરની આશારે, સર્વ શાસ્ત્ર જણાવે છે ॥૩॥

વશિષ્ઠ લોભીને દુર્વાસા કોધી છે. તે સર્વ શાસ્ત્રમાં લખ્યું છે. સ્વામી કહે છે. કલ્યાં ષટ્દશ પદ ખોળીને સહુ જનને સમજાવેને આ સોળ પદમાં સરસ રીતે સંત અસંતની વાત સમજાવી છે.

કોય પીયુષ રસને પાઈરે, ઉછેરે નર ઉરગને । તોય નિરવિખ તે ન થાયરે, વાઘે વિખ એના અંગને ॥૨॥

સર્પને દૂધ પાય એ સર્પ દૂધ પાનારને જ ડંસ મારે છે. સર્પની જેમ ઝેરીલો સ્વભાવ ટાળીને સંતની અનુવૃત્તિમાં રહેવાય તો તેનું અવશ્ય શ્રેય થાય છે. જ્ઞાનનુત્તિ સિંચન કરનારા ગુરુદેવને સર્પની જેમ ડંસ મારવા નહિ. કહેતાં તેમના દિલને દુભાવવું નહિ. પદરાગ ગરબી—

કઠણ વચન કહું છું રે, કડવાં કાકચ્ય રૂપ । દરદીને ગોળી દેઉં છું રે, સુખ થાવા અનૂપ ॥૧॥

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે, કઠણ વચન કહું છું. કેવા વચન છે? કડવાં કાંકચ્ય જેવાં. કાંકચ બહુ કડવી હોય, પણ જે કાંકચ ખાય તેનો જડમૂળથી રોગ જાય ને શરીર તંદુરસ્ત થાય. જે કડવાં વચનનો સ્વીકાર કરે. તે પ્રમાણે વર્તે તો શું થાય? અનાદિકાળથી જન્મ મરણનું દર્દ થયું છે તે રોગથી મુક્ત થાય. ખરે મને જે જન ખાશે તેનો જીરણ રોગ જાશે ને સુખી થાશે સદ્ય. સદાય સુખીયો થાશે. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે. મને બીક લાગે છે. શા માટે બીક લાગે છે? દેહાભિમાની હશે તેને દિલમાં દુઃખ થાશે. કે આવી ચોખ્ખી વાત કહેવાની ક્યાં જરૂર છે? પણ સાચી વાત કહેવામાં ક્યાશ રખાય નહિ ભલે દુઃખ લાગે.

સુષો સાધુ શુકજી સરખારે, નારદ જેવા નેક । નથી ઉપમા માનો મુરખારે, ઉર કરો વિવેક ॥૧॥

શુકદેવજી જેમ જગતથી વિરક્ત રહ્યા છે. તેમ આપણે જગતથી વિરક્ત રહેવું સંસારની વાત સાંભળવાની, ગ્રામ્ય વાર્તા કરવાની જેને મજા આવે તો સમજવું કે તેની ભક્તિનો રંગ કાચો છે. જેનો ભક્તિનો રંગ અલૌકિક છે તેને લૌકિક વાત સાંભળવાની ઈચ્છા થતી નથી. જડભરત ગાંડાની જેમ રહ્યા. સંસાર વ્યવહારમાં ક્યાંય ચિત્ત દીધું જ

નહિ. ઉપર ઉપરથી વ્યવહારમાં રહેવું ને હૃદયપૂર્વક ભગવાન સાથે હેત રાખવું. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે જડભરત અને સનકાદિક સમાન ક્ષમા રાખવી.

ક્ષમા એટલે શું? જતું કરી દેવું એને ક્ષમા કહેવાય.

ગમે તેટલા આપણા ગુન્હા કર્યા હોય, દ્વેષ કર્યો હોય, એને માફી આપી દેવી તેને ક્ષમા કહેવાય. સમય ઉપર જો કોઈ જીતાઈ જાય તો એ જગ જીતી જાય. પણ અણી .ઉપર ક્ષમા રાખવી બહુ મુશ્કેલ છે, ક્ષમા રાખે તે સુખી થાય છે. ક્ષમા સમર્થનું ભૂષણ છે.

ફોગટ પડતાં બીજા ફંદમારે, આવે દુઃખ અત્યંત । નિષ્કુલાનંદ આનંદમારે, સદા રહોને સંત ॥૫॥

ફોગટ વ્યસન ફેશનમાં ફંદ મૂકી દો ને આનંદથી ધર્મ સહિત ભજન કરો. ધર્મ સહિત ભકિત કરે છે તેની ભગવાન રક્ષા કરે છે. એક હરિશર્મા બ્રાહ્મણ હતા. પરમ એકાંતિક ભક્ત સત્સંગ કરે ને બીજાને કરાવે. કથા સાંભળવાની ખૂબ રૂચિ હતી. જગતની માયામાં ચિત્તની વૃત્તિ ખેંચાય નહિ ને અખંડ ભગવાનની મૂર્તિમાં જ તલ્લીન થઈ જવાય એવો હરિશર્માનો સતત પ્રયાસ ચાલુ રહેતો. ઉચ્ચ કોટિની સ્વાભાવિક સ્થિતિ હતી. કમાણીમાંથી હંમેશાં દશમો ભાગ ભગવાનને અર્પણ કરતા.

કાપડનો વેપાર કરતા. પચાસ હજારનું કાપડ લઈને પોતાના ગામ તરફ જાય છે. વિચાર થયો, આ ગામમાં મારો વિશ્વાસ પાત્ર વણિક મિત્ર છે. તેને ત્યાં માલ રાખ્યો. કહ્યું કે પાંચ દિવસ પછી માલ હું લઈ જઈશ. મિત્રે કહ્યું બહુ સારું, મારું ઘર તે તમારું જ ઘર છે. ખુશીથી રાખી જાવ. હરિશર્મા ઘરે ગયા. આ બાજુ મિત્ર વણિકની મતિ બગડી. માલ બધો બીજી જગ્યાએ રાખ્યો. પછી પોતાની દુકાનમાં કચરોને જૂનાં કપડાંના ગાભા ભરી રાત્રે દુકાનમાં અગ્નિ લગાડ્યો. ઊંચે સાદે રડતો જાયને બૂમ પાડતો જાય. દોડો દોડો મારી દુકાનમાં આગ લાગી છે. માણસો ભેગા થઈ ગયા. પાણી રેડી આગ બુઝાવી. કપટી વણિક બોલે છે. મારું બળી ગયું હોત તો મને અફસોસ નહોતો. પણ મારા મિત્રનો માલ બળી ગયો. એની મને ચિંતા થાય છે. ગ્રામજનોએ કહ્યું અમે સાક્ષી છીએ. તમે રડો નહિ. શાંતિ રાખો.

હરિશર્માએ બ્રાહ્મણ ઉપર કાગળ લખ્યો કે તમારો માલ બળી ગયો છે. જલ્દી આવો. હરિશર્મા આવ્યા. ઢોંગી મિત્ર રડે છે. હરિશર્માએ કહ્યું મારો માલ બળી ગયો, તેમાં તમારે રડવાનું હોય નહિ. કપટી મિત્ર કહે છે. મારો ને તમારો જૂનો નાતો છે ને આ બદનામી મારા ઉપર આવી. હવે હું શું કરું ? હરિશર્મા હિંમતથી બોલ્યા.

મારું હૈયું જાતરી આપે છે. મારો માલ બળ્યો નથી.

તમે માલ બીજી જગ્યાએ રાખ્યો છે. મિત્રે કહ્યું હું ખોટું બોલતો નથી. ગામના માણસો સાક્ષી છે. હરિશર્માએ કોર્ટમાં આવી વાત કરી, હું મારી કમાણીમાંથી દશમો ભાગ ભગવાનને અર્પણ કરું છું મારો માલ બળ્યો નથી. તમે એમ કરો મારી પાઘડીને મિત્રની પાઘડી બે ભેગી કરી વળ દઈ કાકડો કરી તેલમાં સળગાવો તેમાં મારી પાઘડી બળે નહિ તો જાણજો કે મારો માલ બળ્યો નથી. ઠરાવ કર્યો. કરો પરીક્ષા.

બેયની પાઘડી ભેગી કરી વળ દઈ અગ્નિમાં સળગાવી. ત્યાં મિત્રની પાઘડી બળી ગઈ ને હરિશર્માની પાઘડી બળી નહિ. અનામત રહી ગઈ, આવું જોઈ સૌ આશ્ચર્ય પામી ગયા. પોલીસે વણિકને પકડ્યો બતાવ માલ ક્યાં રાખ્યો છે? બે ચાર ફટકા માર્યા તેથી માલ પાછો આપી દીધો. શરમાઈ ગયો. લાજ ગઈને આબરૂહીન થયો. ધર્મ છે ત્યાં જય છે. સત્યને માર્ગે ચાલવું. આ છે દશમો ભાગ અર્પણ કર્યાનો પ્રતાપ.

શુકજીએ નથી સંઘર્યું રે, ધાતુ વળી ધન । નાણું નારદે ભેખું ન કર્યું રે, કહે છે કોયે દન ॥૧॥
જડભરતે ન જોડાવિયું રે, ગાડું ગાડી વે'લ । કદરજનું વ્યાસે કાવિયું રે, ખરી ક્ષમનો ખેલ ॥૨॥

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે શુકદેવજી - નારદજી - જડભરત. વિગેરે સંતોએ કોઈએ નાણું સંઘર્યું નથી. ગાડું, ગાડી, ઘોડું કે ઘર કાંઈપણ પોતાનું કરીને રાખ્યું નથી. શ્રીજી મહારાજના સમકાલીન સંતો શુકદેવજી જેવા જ હતા. અત્યારે પણ એવા સંતો સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં છે. ઓળખતાં આવડે તો....

સાધુને શુકદેવજી જેવું થાવું નાણું સંઘરવું નહિં.

સાધુ સમાજને સાવધાન રહેવું. માયા ગાફલને મારે છે. ધર્મ મર્યાદાનો ભંગ કરશો તો મન બગડી જશે. પોતાનું કરીને નાણું રાખવું નહિ. દેવની ચોરી કરવી નહિ.

જરૂર જાવું છે જાણજોરે, પ્રભુજીની પાસ । એવી દેશિયે માં આણજોરે, વણકર્યે તપાસ ॥૧૧॥

એક દિવસ આ દુનિયાનો ત્યાગ કરીને પ્રભુ પાસે જવાનું છે. એ નિશ્ચિત વાત છે. આયુષ્યમાંથી દિવસ ઘટતા જાય છે. ગયું એ ફરીને આવવાનું નથી, કેટલું ભજન કર્યું, કેટલો લાભનો ધંધો કર્યો અને કેટલો નકામો સમય બગાડ્યો એ વિચારવાનું છે. વર્તમાનકાળ સુધરશે તો ભવિષ્ય ચોક્કસ સુધરવાનું જ છે. આળસ ત્યજીને જીવનમાં કલ્યાણનાં પુષ્પો ખીલાવો. જગ મોટાઈ જૂઠ છે તેની તાણ તજી દો. માથે કલંકને મરશું એ તો અકાજ નિષ્કુળાનંદ નરસું રે જોઈ રીઝે નહિ રાજ, આ જગતની અંદર માણસો લગભગ રોદણાં કાઢી રોતા જ હોય છે. રાડ બંધ થતી જ નથી. સાચું સંતત્વ ન આવ્યું હોય તો સંત પણ રડે. વિવેક વિના સહુ દુઃખીયા સ્વામી કીર્તન ગાય છે.

વિના વિવેક ભેખ સહુ દુઃખીયા જુઠાતન અહંકાર મેં.... ઉધ્ધવ.

સંત સુખી સંસારમેં.... ઉધ્ધવ.

વિવેકહીન અને અહંકારી દુઃખી થાય છે. જીવનમાં વિવેક વિનય જરૂર રાખવો. ઘણે ભાગે અતિ સુખસંપત્તિમાં કોઈને ભગવાન મળ્યા નથી. અતિ દુઃખમાં અને વિપત્તિમાં ભગવાનનાં દર્શન થયાં છે.

શોધી આવ્યો તું સત્સંગમાંરે, ભજવાને ભગવાન । આવ્યો તૈયે તારા અંગમાંરે, નો'તાં મોટખ્ય માન ॥૧॥

સહુ સંતને શિશ નામતોરે, થૈને દાસાનુદાસ । ગુણ ગોવિંદજીના ગાવતોરે, જગથી થૈ ઉદાસ ॥૨॥

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે, મોક્ષને માટે તું સત્સંગ શોધતો હતો. સત્સંગમાં આવે ત્યારે કેટલો બધો નિર્માની સ્વભાવ હોય, દીન આધિન હોય, મનમાં એવી ભાવના હોય મને જેમ વઢીને કહેશે તેમાં હું ગુણ લઈશ. સંતોને કહે મારામાં ભૂલ થાય તો કહેજો, સંતો પ્રત્યે દિવ્યતા હોય, દાસના દાસ થઈને સેવા કરે, સંતોને ભાવથી નમતો રહે. મોટો થાય પછી એની સદ્ભાવના નાશ થતી જાય. દાસ થાવાને બદલે બીજાને દાસ કરવા માટે નમવાને બદલે બીજાને નમાવા માંગે. સત્સંગમાં આવ્યા પછી આવું થાય તો એને બહુ મોટી જબરી ખોટ છે.

એહ ગયું તારી ગાંઠનુંરે, બીજું પેદું પાપ । લઈ લીધું લક્ષણ લાંઠનુંરે, અવળું કર્યું આપ ॥૩॥

બની વાત ગઈ બગડીરે, કવચાણું છે કામ । દિલે સળગે છે શઘડીરે, સહુનો થાવા શ્યામ ॥૪॥

ગાંઠનું ખોયું. ગાંઠનું એટલે? મૂળીયામાં જે એનો વિચાર હતો. માયામાં બંધાવું નથી. અખંડ ભજન કરવું છે. સંતોની સેવા કરવી છે, ગુરુજનો રાજીપો મેળવવો છે, આવો સદ્વિચાર હતો. તે નષ્ટ થઈ ગયો.

અહાર વૃત્તિના કારણે અંતર ડોળાઈ જાય છે.

દિલમાં દાઝ થાય કે હું નાનો રહી ગયો ને બીજા મોટા થઈ ગયા. નાના ગુણે મોટપ ન મળે. મોટપ માગવી નહિ પડે. સદ્ગુણો હશે. ધર્મ નિયમ પરિપક્વ હશે તો એની મેળે મોટપ આવશે. ઠાલો શા માટે રાતદિવસ અંતરમાં બળે છે. મોટા થવાનું મનમાં કોડ હોય તેથી ધમાલ કરે છે. તારા અંતરમાં કામ, ક્રોધ, લોભ, વિગેરે ભૂંડા ઘાટ ઊઠે છે તેનો તપાસ કર.

કીર્તિ માટે માનવી બહુ દુઃખી થાય છે.

ધ્યાન દેજો. આપણને ભગવાનની મૂર્તિ જોઈએ કે કીર્તિ જોઈએ. માન જોઈએ છે કે ભગવાન જોઈએ છે.

નથી ખોળતો ખોટખ માંયનીરે, દેછે બીજાને દોષ । કહે નિષ્કુલાનંદ ન્યાયથીરે, અમથો શો અપસોષ ॥૫॥

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે અમારા સંતો તમે કોઈ દુઃખ લગાડશો નહિ. કારણ કે આ કથા ત્યાગી સંતોની આવે છે. સવળું લેતાં શીખે તેને ફાયદો બહુ થાય નહિંતર તકલીફ ઊભી થાય.

એક ભુંસાડીને એકડોરે, વાળ્યાં મીડાં વીશ । જોતાં સરવાળો ન જડયોરે, ત્યારે કરે છે રીશ ॥૧॥

વીસ મીંડા કરો પણ આગળ એકડો ન હોય તો સરવાળો થાય નહિં. જીવનમાં એક ભગવાન ન હોય, પૂજા પાઠ કરતા ન હોય, ધર્મ નિયમનું પાલન નથી આત્મનિષ્ઠા ન હોય. તેનો અંતે સરવાળો થશે નહિ. સ્વામી દૃષ્ટાંત આપે છે. ધન વિના અંતરમાં ધાંખના રાખે. હાથમાં પૈસા નથી ને વિચાર કર્યા કરે હું મોટા બંગલા બનાવીશ. મોટર ગાડીમાં ફરીશ. આવી આશા રાખે તો આશા પુરી થાય? ન થાય. તેમ સત્ય સ્વરૂપ દિવ્ય ગુણ નથી. તો આગળ કેમ વધશે સત્સંગમાં.

સ્વામી કહે છે, દિવસના સૂર્યનારાયણનો પ્રકાશ ચારે દિશાએ ફેલાયેલો હોય અને કહે કે અંધારું છે દીવો કરો.

તે મૂર્ખનો સરદાર કહેવાય, તેમ આવા દિવ્ય સર્વોપરી સ્વામિનારાયણ મળ્યા, દિવ્ય સત્સંગ મળ્યો. હવે માયાના અંધારામાં કેટલા દિવસ રખડશો ?.

**પ્રભુજીનાં પદ પામવારે, આ છે સુંદર સાર । વડાં વિઘન વામવારે, પામવા બેડો પાર ॥૨॥
કહ્યું લગાડીને કડવું રે, લીમચી ઘણું લાખ । એમ કહીને નોતું લડવું રે, સહુ પૂરશે સાખ ॥૩॥**

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે - લીંબડાથી લાખ ઘણાં કડવાં વચન મેં કહ્યાં તે ભક્તજનને સરળતાઈથી સમજાય તો આ દેહે અવશ્ય કલ્યાણ થઈ જાય ને ધારેલા લક્ષ સુધી પહોંચી જાય. કાનને વિંધે ત્યારે ખૂબ દુઃખ લાગે પણ પછી એ કાનમાં કુંડળ પહેરાવે, તેમ ભલે કડવું લાગે પણ મારે જેમ છે તેમ સાચું કહેવું છે. મારી વાત સુખ દેનારી છે. પદરાગ ધોળ.

**માનો મળી છે મોટી વાત, હાથ આવી તે માં હારજ્યો રે ।
કરી જતન દિવસ રાત, સૂતાં બેઠાં સંભાળજ્યો રે ॥૧॥
સાચો મળ્યો છે સત્સંગ, અંગે અચળ કરી રાખજ્યોરે ।
રખે ચડે બીજાનો રંગ, એવું ડહાપણ દૂર નાખજ્યોરે ॥૨॥**

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે, આપણને સર્વોપરી સ્વામિનારાયણ ભગવાનનો યોગ મળ્યો છે. તેમાં અચળ નિષ્ઠા રાખીને સત્સંગ કરવો. કેવી રીતે સત્સંગ કરવો ? સૂતાં, બેઠાં, ખાતાં, પીતાં, દરેક ક્રિયામાં ભગવાનને સંભાળજો...

ત્યાગાશ્રમને પામવા માટે સાધુ સંતોએ પૈસા છોડ્યા, પરિવાર છોડ્યો, સંસારી વસ્ત્રો છોડ્યાં, સંસારી નામ છોડ્યું, સગવડો છોડી, તે છોડવાથી શું ત્યાગી બની ગયા.?

લૌકિક વસ્તુ છોડવાથી ત્યાગી નથી થવાતું

લૌકિક વસ્તુમાં રાગ છોડી દે. માયા છોડી દે. ત્યારે ખરેખરો ત્યાગી કહેવાય. ઢીલી વાત કરાય નહિં. કેવી વાત કરે. આ જમાનામાં ભગવાનની સંપૂર્ણ આજ્ઞા પાળી ન શકાય તો કાંઈ વાંધો નથી. ભક્તચિંતામણી પ્ર. ૫૩ નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે.

ત્યાગી શોભા સંતની એમ કહે વેદ પુરાણ । ત્યાગી થઈ તન સુખ ઈચ્છે એ જ મોટો અજાણ ॥

જીવાત્મામાં અપાર બળ રહ્યું છે, પણ માયાના આવરણથી દબાઈ જાય છે, પુણ્યના પ્રતાપથી સત્સંગ મળ્યો છે. અક્ષરધામના મુક્તો અખંડ ભગવાનની સામે દીન આધિન થઈ ભગવાનમાં તલ્લીન બની ધ્યાન કરે છે. ભગવાનનાં દર્શન માટે શિવ, બ્રહ્મા, સુરરાજ ઝંખના કરે છે. આ તો કીડી કુંજરનો મેળાપ થયો. જીવ અને જગદીશનો મેળાપ થવો અતિ કઠણ છે.

**એવા મળ્યા છે મહારાજ, જે કોય સર્વેના શ્યામ છેરે ।
વળી રાજ એ અધિરાજ, એને આધારે સહુ ધામ છેરે ॥૧॥
ધામધામના જે રહેનાર, હજુર રહે છે જોડી હાથરે ।
કરી આરત્યશું ઉચ્ચાર, શિશ નમાવે છે નાથનેરે ॥૨॥**

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે. પ્રભુ કેવા છે? રાજાધિરાજ છે. ધામના ધામી છે. એને આધારે સર્વે ધામ છે. તમામ દેવતાઓ હજુર રહે છે જોડી હાથને, શિશ નમાવે છે નાથને. ભગવાનની તમામ આજ્ઞાને અમલમાં મૂકે છે. એની આગળ આપણે કોણ ગણતીમાં છીએ. માટે ડહાપણ મૂકીને ભગવાનનું શરણું સ્વીકારવું.

ગામ હામાપરમાં લાલદાસ કરીને વાણીયા હતા. ખેતીવાડી કરે. ખેતીમાંથી જે આવક થાય તેમાંથી દશમો ભાગ ગઢપુરમાં ગોપીનાથજી મહારાજને અર્પણ કરે. અખંડ ભગવાનનું ભજન કરે. આપણું હૃદય છે તે પ્રભુને રહેવાનું ઘર છે. વેપારીનું મન અને લોભીયાનું મન દ્રવ્યાકાર થયેલું હોય છે તેથી તેને સ્વપનામાં પણ રૂપિયા જ દેખાય છે. એવી રીતે ભક્તની ચિત્તવૃત્તિ ભગવાનાકાર થાય તો તેની નજર આગળ ભગવાન સદાય દેખાયા જ કરે. આપણી વૃત્તિ બ્રહ્માકાર થવી જોઈએ. તો જન્મ સફળ થાય.

વાડીમાં ઘઉં સારા થયા ભગવાન અર્થે ધર્મદાના બે. કોથળા ભર્યા. એક દિવસ આખો દિવસ વાડીમાં મહેનત કરવાથી લાલદાસભાઈ તેમ કુટુંબ પરિવારને ઊંઘ આવી ગઈ. રાત્રે ચોર આવ્યા. જ્યાં ધર્મદાના ઘઉંનો કોથળો

ઉપાડવા જાય ત્યાં મા એવો શબ્દ થયો.. ચોર... આશ્ચર્ય પામી ગયો. કોણ બોલ્યું... આહું અવળું જોયું તો કોઈ દેખાતું નથી. એમ ચાર વખત લેવા જતી વખતે શબ્દ થયો. છતાં પણ ચોર ધર્મદાના ઘઉંના કોથળા લઈ ગયા. હવે શું કરવું?!

શ્રીજી મહારાજે ચોરની પત્નીને દર્શન દીધાં. પીળું પિતાંબર, માથે મુગટ, વૈજયન્તી માળા, કાને કુંડળ, હાથમાં છડી છે. શ્વેત પ્રકાશ મધ્યે પ્રભુ પ્રગટ થયા. બહેન શું કરો છો? મહાપ્રભુ હું સૂતી છું. તમને ચેતવણી આપવા આવ્યા છીએ. તમારા પતિ અમારા ધર્મદાના ઘઉં ચોરી આવ્યો છે. ચોરીનું અનાજ ખાશો તો બુધ્ધિ ભ્રષ્ટ થશે અને જમપુરીમાં જમની માર ખાશો. માટે ચેતી જાવ.

સ્ત્રીએ પોતાના પતિને કહ્યું ચોરી કરીને ઘઉં લાવ્યા છો..!! જાવ, જલ્દી જયાં હતા ત્યાં પાછા મૂકી આવો. નહિતર હું રોટલા નહિ ઘડી દઉં ને હું પણ નહિ જમું. લૂંટફાટ કરીને દ્રવ્ય લાવશો તો તે હક્કના દ્રવ્યને પણ ઉપાડી જશે. પત્નીનું કહ્યું માનવું જ પડે.

ન્યાય નીતિથી કમાવ.... તેમાં સુખ શાંતિ છે.

ચોર કોથળા લઈને લાલદાસ ભક્તને ઘેર આવ્યા. અમારી ભૂલ થઈ છે. તમારા ઘઉં અમે લઈ ગયા હતા. તે લઈ લ્યો. બે હાથ જોડી માફી માગી. લાલદાસ ભક્ત ચોરને ઉપદેશ આપે છે.

ક્ષણભંગુર આ દેહ વડેથી, અવિનાશી ફળ લેવું જી । દેહ ધર્યો તે સુખ દુઃખ આવે, તેને વેઠી લેવું જી ॥

આ શરીર કાચી માટીના કુંભ જેવું છે. અંતે ધૂળ ભેળો ધૂળ થઈ જશે. જીવ સંગાથે કેવળ પાપ અને પુન્ય સાથે જાય છે. ચોર્યાસી લાખ ચક્કરમાં જીવાત્મા ફરી ચૂક્યો છે. આ ક્ષણભંગુર શરીરથી હરિભજન કરી લેવું જોઈએ. વિગેરે ઉપદેશ આપ્યો. સત્ય શબ્દો ચોરના હૃદયને સ્પર્શી ગયા અંતરનું અજ્ઞાન દૂર થયું. સાચી સમજણ આવી ગઈ. ચોરની વૃત્તિ સત્સંગથી બદલાઈ ગઈ. આ છે સત્સંગનો પ્રતાપ. ભરાડીમાંથી ભક્ત બનાવે છે. પછી લાલદાસભક્ત ધર્મદાનાં ઘઉં ગઢપુર ગોપીનાથજી મહારાજને અર્પણ કરી આવ્યા. ભગવાનના થઈને રહે છે તેની ભગવાન સદાય રક્ષા કરે છે.

જેણે રચ્યું આ જગત, જોને જુજવી જાત્યનું રે । જોતાં મુંઝાઈ જાય મત, એવું કર્યું ભાત્ય ભાત્યનું રે ।
નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે ભગવાને આ સૃષ્ટિનું સર્જન પોતાના આયુધમાંથી રચના કરી છે, ભગવાન નારાયણના હાથમાં ચાર આયુધ છે. શંખ - ચક્ર - ગદા - પદ્મ. પદ્મ એટલે કમળ.

શંખમાંથી જળ પ્રગટ કર્યું. ચક્રમાંથી તેજ પ્રગટ કર્યું.

ગદામાંથી વાયુ પ્રગટ કર્યું. પદ્મમાંથી પૃથ્વી પ્રગટ કરી.

ભગવાનનું કાર્ય અદ્ભૂત ને અલૌકિક છે. કળી શકાય નહિ. વિચાર કરો. વરસાદનું પાણી અધ વચ્ચે કેમ રાખ્યું હશે. વરસાદ વરસે ત્યારે નદી, તળાવ અને સરોવર છલકાઈ જાય. આખી સૃષ્ટિ પાણીથી ભરાઈ જાય. પ્રભુની કળા અપરંપાર છે. તેમાં પહોંચે નહિ વિચાર...

મેલી ડહાપણ ભોળાપણ, રહિયે દાસના દાસ થઈને રે ।

કહે નિષ્કુળાનંદ આપણ, તો બેસીયે લાભ લઈને રે ॥

સ્વામી કહે છે. આપણી પાસે જે છે તે બધું ભગવાનનું જ આપેલું છે. છતાં પણ ડહાપણ કરીએ છીએ. ખોટું અભિમાન સદ્ગુણોનું ભક્ષણ કરી જાય છે. ભગવાન લક્ષ્મીપતિ છે. રાજાધિરાજ અને ગરીબ નિવાજ છે. છતાં પણ બિલકુલ અહં નથી. ને જગતના જીવ પાસે ચાર પૈસા ભેગા થાય તો તરત અભિમાન આવી જાય. હું કાંઈક છું ખરો. વટથી ફરે, હેઠો બેસ. ખોટો અહંકાર કર નહિ. પ્રભુ ગર્વગંજન છે. ભલભલાના ગર્વ ઉતારી દીધા છે.

આ કથા આત્મા પરમાત્માના મિલનની કથા છે.

ભગવાન આપણી ઉપર હેત રાખે છે. સંભાળ રાખે છે, તેવી સગા સંબંધી રાખતા નથી. ભગવાન કહે છે તારી સંભાળ પૈસા નથી રાખતા. હું સંભાળ રાખું છું. ગર્ભવાસમાં કોણે રક્ષા કરી? ભગવાને રક્ષા કરી. જન્મતાં પહેલાં માની છાતી દૂધથી કોણે ભરી દીધી? ભગવાને ભરી દીધી, અન્ન, જળ, પ્રકાશ આપી કોણ જીવાડે છે? ભગવાન જીવાડે છે. ખાધેલા અનાજને કોણ પચાવે છે? ભગવાન પચાવે છે. શ્વાસો શ્વાસની રીધમ કોણ ચલાવે છે? ભગવાન ચલાવે છે. સવારે મીઠો મીઠો હાથ ફેરવી કોણ જગાડે છે? ભગવાન જગાડે છે. રાત્રે મીઠી મીઠી ઊંઘ કોણ આપે છે? ભગવાન આપે છે. તમામ જવાબદારી ભગવાન નિભાવે છે.

જ્યારે કરી દીનતા ત્યાગ, અંગે લીધો અહંકારનેરે ।
ત્યારે મળ્યો માયાને લાગ, ખરો કરવા ખુવારનેરે ॥૨॥

અહંકારી માણસ ભગવાનને ભૂલી જાય છે. ન બોલવાનું બોલે છે. ભગવાનને હું માનતો નથી. મંદિરમાં મને રસ નથી. સંતોને નમે નહિં. ભગવાન કહે છે - કૃતઘ્ની ગર્ભવાસની જેલમાં જઠરાગ્નિથી બળતો હતો. ત્યારે ગરજુ થઈ કરગરતો હતો. મને બચાવો. હું તમારી આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલીશ ને અત્યારે કહે છે ભગવાનને હું માનતો નથી. પણ ધ્યાન રાખજે અંતે મારા હાથમાં આવીશને, જઈશ ક્યાં. તને મનુષ્યનો દેહ આપ્યો એ મારી ભૂલ છે. હવે તને ચારપગ વાળો પશુ બનાવીશ.

આવી અરથની જે વાત, કોય નર ઉતારે અંગમારે ।

ત્યારે સુખી થાય સાક્ષાત, પછી સમઝી રહે સત્સંગમારે ॥૧॥

થઈ ગરીબ ને ગર્જવાન, શિષ્ય થઈ રહે સર્વનોરે । મેલી મમતા ને માન, ત્યાગ કરે તન ગર્વનોરે ॥૨॥

સત્સંગમાં ગરીબને ગરજુ થઈને રહેવું. પણ ઉન્મતાઈથી છલકીને મોટા સંતનું અપમાન કરવું નહિ. જોઈ વિચારીને બોલવું. વઢે તો પણ મુઝાવું નહિ. રાજી રહેવું.

આત્માનું કલ્યાણ કરવું હોય તો. સત્સંગનો ખપ રાખવો પડે.

ગામ કારીયાણીમાં દરબાર વસ્તાખાયરના દીકરા જોઈતા ખાયર હતા, પરમ એકાંતિક ભક્ત હતા, કાયમ સહજાનંદનો આનંદ વહયા કરે. ગમે તેવી વિકટ પરિસ્થિતિ ઊભી થાય તો પણ જોઈતાખાયર ઉદાસ થાય નહિ. ક્યારેક ભગવદ સ્મરણ કરતાં અંગોઅંગ પ્રભુનું ચિંતવન કરતાં એવા મશગુલ બની જાય કે, સમયની કાંઈ ખબર રહે નહિ, આનંદ હોય તો જ બે ત્રણ કલાક માળા ફેરવાય, નહિતર તો માથું ચડે.

એક વખત ગામ કારીયાણીમાં ભવાયા (નટ) રમવા આવ્યા. ગામના માણસો જોઈતાખાયર પાસે આવ્યા. બાપુ તમે રમત જોવા આવો તો ઘણા માણસો જોવા આવે અને ભવાયાની શીખ સારી થાય. જોઈતાભક્તે કહ્યું, અમે સ્વામિનારાયણ ભગવાનના આશ્રિત છીએ. તેથી ભવાયા જોવાય નહિ. ખોટાં ચિત્ર જોવાં તે પણ પાપ છે. પાપ આંખ દ્વારા એ હૃદયમાં પ્રવેશ કરે છે, જોયું હોય તે સાંભળી આવે. માણસમાત્રને આંખ કાબુમાં રાખવી જોઈએ.

ક્યારેક એવું બને છે. ન કરવું હોય તો પણ જગતના માણસો જોરાઈએ કરાવે. થોડીવાર ભવાયા જો જો પછી ઘેર આવતા રહેજો. પણ તમારે ચાલવું જ પડશે. જોરાઈએ તેડી ગયા, આ વાતની સાધુને ખબર પડી ગઈ બીજે દિવસે જોઈતાખાયર મંદિરે દર્શન કરવા આવ્યા. ત્યાં હરિસેવાદાસ સાધુ હતા. તેણે કડક થઈને કહ્યું, - જોઈતાભક્ત સત્સંગી થઈને ભવાયા જોવા કેમ ગયા...? હાથ ઝાલીને મંદિરથી બહાર કાઢયા. શરમ નથી આવતી. કેટલો ઉપદેશ આપ્યો છતાં કોઈ ગ્રહણ કરતા નથી. આંખમાં રાખવા જેવો તો ભગવાન છે.

ખરાખ ચિત્ર જોશે તો દષ્ટિ ચંચળ બની જશે. મનમાં ખોટી અસર થશે.

ખરેખરા ભક્ત નાયગાન જુવે નહિ, આંખને નિયમમાં રાખો. જોઈતાખાયરે તુરંત સાધુના ચરણમાં દંડવત્ પ્રણામ કર્યા. સ્વામીજી મારી ભૂલ થઈ ગઈ છે, માફ કરો. તમે તો મારા મોક્ષના દાતા છો. દંડવત્ કરતા જાયને માફી માગતા જાય. સંતનો જરાય અભાવ આવ્યો નહિં. ઠપકો આપ્યો છતાં પણ જરાય મુંઝાયા નહિં. ભૂલને હસ્તે મુખે સ્વીકાર કરી લીધો. આપણે મનનું ધાર્યું મૂકી દેશું ત્યારે મુક્તદશા પ્રાપ્ત થશે અને સંપૂર્ણ રીતે નિર્દોષ બની શકાશે. આપણી કોઈ ભૂલ થઈ ગઈ હોય અને સંત હાથ ઝાલીને બહાર કાઢે તો શું થાય? મોટે પાયે ઝઘડો થાય. પણ ભૂલનો સ્વીકાર થાય નહિ.

વયનામૃત અં.ગ.૨૩ માં શ્રીહરિ કહે છે, શિક્ષાને અર્થે ભગવાન અને ભગવાનના ભક્ત પોતાને વઢે ત્યારે એમ વિચારવું જે મારા મોટાં ભાગ્ય છે મને ભગવાન અને ભગવાનના ભક્ત વઢયા. જેણે કરીને મારામાં અવગુણ હશે તે જશે, વઢે ત્યારે રાજી થવું પણ મનમાં શોક કરવો નહિ, કચવાવું નહિ.

અંતરશત્રુને આદર દેવો નહિ... ઘક્કો દેવો.

અંતરમાં એક ભગવાનને રીઝવવાનું તાન રાખવું. પ્રત્યેક વ્યવહારને ભકિતમય બનાવો. રાત્રે પથારીમાં બેસીને જે ભકિત કરતો નથી, તેના મનમાં પાપ આવે છે. કામ વાસના સતાવે છે. પથારીમાં પડ્યા પછી ધીરે ધીરે મન

અંદર જાય છે, જગત ભૂલાય છે. જગતની વિસ્મૃતિ એ જ જાગૃત અવસ્થાની સમાપ્તિ છે.

એવા ઉપર શ્રીધનશ્યામ, સદા સર્વદા રાજી રહેછેરે । સરે નિષ્કુલાનંદ કામ, એમ સર્વે સંત કહેછેરે ।૪।
પરમાત્માનું સ્મરણ કરતાં જેને નિદ્રા આવે છે, તે નિદ્રા સમાધિ જેવી છે, એવા ભક્તજન ઉપર ધનશ્યામ મહારાજ સદા સર્વદા રાજી રહે છે.

પદરાગ ધોળ— સખી સાંભળ્યને કહું વાત એ ઢાળ —

કહે તો વળી કહું એક વાત, સુણજ્યો સહુ મળી ।

છેજો સાંભળ્યા જેવી સાક્ષાત, વાલપે કહું વળી ॥૧॥

જેમ નરદેવ દઈને દંડ, વેરીને વશ કરે । લિયે ખાટી તે સર્વે રખંડ, દુષ્ટ તે સરવે ડરે ॥૨॥

નિષ્કુલાનંદ સ્વામીના શબ્દોમાં જોરદાર તાકાત છે, જો વાતને અંતરમાં ધારે ને તે પ્રમાણે વર્તન કરે તો તે જલદી માયાથી મુક્ત થાય છે. સ્વામી કહે છે. વાલપે વાત કરું છું તે સાંભળવા જેવી છે. જેમ નરદેવ દઈને દંડ વેરીને વશ કરે. રાજા પોતાના શત્રુને દંડ દઈને વશ કરે છે. ભગવાન સ્વામિનારાયણે અંતરશત્રુને વશ કર્યા. પ્રેમાનંદ સ્વામી ગાય છે.

જેની આંખમાં કામ છે, તે છત્તી આંખે આંધળો છે.

કામ, ક્રોધ, લોભ, માન વિગેરે અંતરશત્રુને શ્રીહરિએ હણી નાખ્યા, કહે નિષ્કુલાનંદ નિદાન નિજજન તારી લીધા.

આવી સભા જોઈને શત્રુ હારીયા । કામ ક્રોધ લોભ મોહ માન, મોત વિના મારીયા ॥

બ્રહ્માંડમાં દિવસને રાત અંતરશત્રુ ભમ્યા કરે છે. ગમે તેમ કરીને ધર્મનિષ્ઠા માંથી પાડી દઉં. જે ભગવાન સ્વામિનારાયણને શરણે આવ્યા છે. તેને અંતરશત્રુથી બચાવી લે છે. નિજજનને તારી લીધા.

કામ કારણે કઢાવી લાજ, ક્રોધે બોલી બંધ કરી । લોભ ઉપર મહા મુનિરાજ, આવીયા ઝાડે ફરી ॥૨॥

શ્રીહરિએ કામ જતાડવા માટે સંતોને લાજ કઢાવી, સંતો મોટા ઘૂંઘટા તાણીને ચાલે. એક પાર્ષદ આગળ ચાલે તેના પાછળ સંતો ચાલે, વસ્ત્ર જાડાને ઘાટા પહેરવાનાં હોય. પાતળાં વસ્ત્ર નહોતા કે સોંસરુ દેખાય, કામ આંખ દ્વારે અંદર પ્રવેશ કરે છે, આંખ જતાય તો કામ જતાય. ક્રોધે બોલી બંધ કરી. ક્રોધ આવે ત્યારે મૌન રહેવું, પાંચ મિનીટ મૌન રહી જાય તો ક્રોધ જતાય છે.

સ્વાદે સહુ એકહું કરી અન્ન, જળ નાખી જન જમે । સ્નેહ સંભારે નહિ સ્વજન, માનથી દૂર રમે ॥૩॥

સ્વામી રસાસ્વાદ જીતવાની વાત કરે છે. સંતોને નિસ્વાદી બનાવ્યા લાકડાના પતરમાં ભોજન ભેગું કરી બધી વસ્તુ ચોળી, ભોજનમાં પાણી રેડી ભેગું કરી કોળીયે કોળીયે ભગવાનનું નામ લેતાં જમે, સગા સબંધીથી દૂર રાખ્યા. નિર્માની થઈને સત્સંગ કરે.

સાત્ત્વિક ખોરાક જમવાથી શરીર સ્વસ્થ, નિરોગી, નિર્મળ અને પવિત્ર રહે છે.

અંતરશત્રુને રીસ ચડી તેથી શ્રીહરિના સંતો સામે નજર માંડીને જોતા જ નથી.

કહે નિષ્કુલાનંદ નિરધાર, વેરી એમ વશ્ય કર્યા ॥૪॥

શ્રીહરિ ઉત્તમ ઉપદેશ આપી અલૌકિક રીતે પ્રવર્તાવી સારો શક્કો બેસાર્યો. નિષ્કલંક કર્યા. નારી નર ઉત્તમ ઉપદેશ દઈ. માયા જલ્દી જીતી શકાતી નથી. સ્ત્રી ધનનો ત્યાગ રાખે તો અંતરમાં માન ગરી જાય. હું મોટો... માન મૂકે તો ક્રોધ આવી જાય. ક્રોધ મૂકે ત્યાં ઈર્ષા ને અભાવ આવી જાય. નિષ્કલંક કર્યા નારી નર. હજારો ભક્તજનો અંતરશત્રુ જીતીને આવા હળાહળ કળિયુગમાં ભજન ભક્તિ કરી બ્રહ્મચર્ય વ્રતનું પાલન કરે છે. સ્ત્રી પુરુષોની સભા જુદી કરી, અને મંદિરો પણ જુદાં કર્યાં. બહુ સામર્થી વાવરી શ્યામ પછી પધારીયા નિજધામ શ્રી ધનશ્યામ હરિ...વાંસે રહ્યા વેરી વિપરીત... ખરેખરા ખિજે ભર્યા... અંતરશત્રુ ખીજાણા.

વડું વેર વાળવાને કાજ, સાબદા એ સહુ થયા । મોટા મોટાની લેવાને લાજ, તાકેછે તેહ રહ્યા ॥૧॥

અંતરશત્રુ તાકીને બેઠા છે.. મોટા મોટાને પકડ્યા.. એકલશુંગીને કામે પકડી લીધા. દુર્વાસાને ક્રોધે પકડી લીધા.. વશિષ્ઠજીને લોભે પકડીને ફજેત કર્યા. અંતરશત્રુ ભલભલાને આંટીમાં લીધા છે. ગાફલાઈ રાખશો તો શત્રુ વેર વાળશે ને જીવન વગોવાઈ જાશે. સાવધાન રહો.

કૃષ્ણ પધાર્યા કેડયની વાત, શ્રીભાગવતે ભાખી । કર્યો અસુરે ઉતપાત, હરિનારી ઘેર રાખી ॥૧॥
અર્જુનનું ન ઉપજ્યું કાંચ, ગાંડીવ ઘણુંયે હતું । તોય ન થઈ તેહની સા'ચ, બુઢાપણ આવ્યું નો'તું ॥૨॥
પ્રભુ શ્રી કૃષ્ણ આ લોકમાંથી અંતરધ્યાન થયા, અસુરે ઉત્પાત કર્યો. દ્વારિકાથી અષ્ટપટરાણીને રથમાં બેસાડી અર્જુન હસ્તિનાપુર જાય છે. જંગલમાં કાબા મળ્યા, અર્જુન ભગવાનના વિયોગમાં ખિન્ન થઈ ગયા છે. પ્રભુનો સંગાથ નથી એટલે એકલા સાવ હતાશ થઈ ગયા છે. પ્રભુનો વિયોગ સતાવે છે. ગમતું નથી. કાબાએ અર્જુન સાથે યુધ્ધ કર્યું અર્જુન ગાંડીવ ધનુષ્યથી ખૂબ લડયા પણ જીત થઈ નહિ. હારી ગયા. ભલભલાને રણસંગ્રામમાં મારનાર આજે કાબાને જીતી શક્યા નહિ. અર્જુનને ખબર પડી કે જે કાંઈ મારી જીત થઈ છે તે પ્રભુની શક્તિથી થઈ હતી. આજે મારી તમામ શક્તિ હરાઈ ગઈ છે.

સમય સમય બળવાન હૈ, નહિ મનુષ્ય બળવાન । કાબે અર્જુન લૂંટીયો, એહી ધનુષ્ય એહી બાણ ॥

મનુષ્ય બળવાન નથી. સમય બળવાન છે. ક્યારેક એવો સમય આવે મિષ્ટાન્ન મેવાના થાળ ભર્યા હોય તો પણ ભાવે નહિ ને ક્યારેક એવો સમય આવે બટકું રોટલાનાં પણ સાંસા હોય. ક્યારેક સમય એવો આવે માન સત્કાર થાય. ક્યારેક એવો સમય આવે તિરસ્કાર અને અપમાન પણ થાય.. પણ સુખી કેમ થવાય? ભાવ ધરી ભજવા ભગવાન સુખ દુઃખ આવે સંસારમાં.

માટે સમઝી સરવે સુજાણ, વચનમાં વળગી રહેજો । કહે નિષ્કુલાનંદ નિરવાણ, કઠણ પળ આવી છે જો ।૪।
પ્રભુનાં વચનમાં વળગી રહેજો, વચન લોપશો તો કળયુગ પ્રવેશ કરી જશે. પછી સદ્વિચાર રહેશે નહિ. સંતનો અભાવ આવશે. ખોટામાં ભાવ થાશે, ન કરવાનું કામ થશે અને અંતે લક્ષ્યોરાસીમાં ભટકશે. નિષ્કુલાનંદ સ્વામી કહે છે.

સાધુ સમાજ સાવધાન રહો.

બ્રહ્મચારી... સાધુ... અને સન્યાસી લાકડાની પૂતળીને પણ સ્પર્શ કરે નહિ. બહુ ભીડમાં અજાણતાં કોઈ સ્ત્રીનો કદાચ સ્પર્શ થઈ જાય તો પ્રભુ થોડી ક્ષમા આપે છે.. પણ જાણીને સ્પર્શ કરે તો ક્ષમા નથી...પણ સજા છે. સ્ત્રીના મુખમાં અને કેશમાં કામનો નિવાસ છે. સ્ત્રી શરીર અગ્નિ સમાન છે. અને પુરુષ ધીનો ઘડો છે. અગ્નિ પાસે ધી રાખે એટલે પીગળે.. મોટા મોટા ઋષિમુનિઓ ભૂલા પડ્યા છે. મનમાં જ્યારે કામ, ક્રોધ, મોહ વિગેરે અંધકાર છવાયેલો હોય છે. ત્યારે સ્મૃતિ ક્ષીણ થઈ જાય છે.

મનુષ્ય શરીર ભોગ ભોગવવા માટે નથી પણ મોક્ષ મેળવવા માટે છે.

આવો અવસર જાય અમૂલ્ય પાછો તે પામતો નથી. તપાસ કરવો તોલ ઊંડો અતિ અંતરથી વચનામૃતમાં શ્રીજી મહારાજે પાંચ વાતનું નિત્ય અનુસંધાન રાખવાની વાત કરી છે. અમારા મનમાં પંચવિષયની વાસના ટળી ગઈ છે કે નહિ અને એમ જાણું છું જે ટળી ગઈ છે તો ઈંદ્રિયોની ક્રિયા તેમ થાય છે. ત્યારે રખેને ન ટળી હોય એમ અણવિશ્વાસનું નિરંતર અનુસંધાન રહે છે.

નિષ્કુલાનંદ સ્વામી કહે છે સંયોગોવશાત્ અન્ન, વસ્ત્ર, ગામ, ગરાસ, રાજ, સાજ કદાચ ગયું હશે તો એ પાછું મળી જશે. દિવસ હાર્યા છીએ જિંદગી હાર્યા નથી. પણ લાજ આબરૂ ગઈ તો તે પાછી મળવાની નથી.

બેઠી બજિનાંમી જેને શિશ, ટળે નહિ કોય પળે ।

બદનામી બેઠી તે કદી ભૂંસાતી નથી. ભવ, બ્રહ્મા, એકલશૃંગી, સૌભરી, નારદ, પર્વત વિગેરેની મતિ ફેરવીને સત્યમાર્ગથી પાડી દીધા તો આજ સુધી તેની વાત સૌ કરે છે. જેની પાસે જોખમ હોય તેને જતન કરીને સાચવવો જોઈએ. ગાફલ રહે તો કીમતી માલ ચોર ચોરી જાય છે. શીલ, સંતોષ, દયા, શાંતિ, ક્ષમા, ધીરજ, વિગેરે સદ્ગુણો ચોર ચોરી જાય છે. ઈંદ્ર અહલ્યામાં લોભાઈ ગયો, ચંદ્રમા ગુરુપત્નીનું હરણ કરી ગયા. એકલશૃંગી જરાક વેશ્યા હાથનો રસાસ્વાદ ચાખ્યો તો તપ ગુમાવી બેઠા. ભલભલાની કામદેવે લાજ લીધી છે. સૌભરિઋષિને માયાએ એક ક્ષણમાં પછાડયા. મનનું ઠેકાણું ન રહ્યું. માંધાતાની પચાસ કન્યા પરણીને તપ ગુમાવી બેઠા.

પદરાગ ધોળ-

જેનું કામે કાપી લીધું નાક, લોભે લઈ લાજ લીધીરે । જેની જીભે રોળી કર્યો રાંક । માને તો ફજેતી કીધીરે ॥૧॥
એવા જનનું જાણો જરૂર, નથી સુખ જોયા જેવુંરે । દોષે ભર્યું જાણી તજો દૂર, અધે અવરાણું એવુંરે ॥૨॥

નિષ્કુલાનંદ સ્વામી કુસંગથી બચવાની વાત કરે છે. પાપીનો સંગ કરવો નહિ. આભડછેટથી દૂર રહેજો.

એવા જન જીવતા જરૂર, મૂવાછે માની લેજોરે ।

પાપી મનુષ્ય જીવતા છતાં મરેલો છે. સર્પ મરી જાય છતાં થોડી વાર પૂંછ હલાવે. દેવાનંદ સ્વામી ગાય છે.

ભજ્યો નહિ ભગવાન, મુરખ જીવતો મર્યો. પેટને અર્થે પાપ કરતાં, દીલમાં ન ડર્યો.

પુણ્ય કર્યાનું પાડોશીને, ત્યાં આડો ફર્યો. ભજ્યો.

ઝાડનું થડ કાપી નાખે તો આખું વૃક્ષ સુકાઈ જાય. ભજન, ભકિત, પૂજા, પાઠ, કથા, કીર્તન, ઉત્સવ સમૈયા કરે તો સત્સંગ લીલો રહે ને ધર્મ સહિત ભકિત નકરે તો સત્સંગ સુકાઈ જાય.

વિષયથી વિરકત રહેવુંને હરિમાં હેત કરવું.

માણસ માત્ર પંચવિષય વગર રહી શકતો નથી, માણસ આખી જિંદગી ઈંદ્રિયો દ્વારા વિષયનો ચારો ચરે છે. યજ્ઞમાં જેમ ઘી ની આહૂતિ અપાયને જવાળાઓ પ્રજ્વલિત થાય તેમ વિષયોરૂપી ઘીની સતત આહૂતિઓ આપે એટલે મન અતિ વેગવાન બની જાય છે, કૂવો ગાળવાના દષ્ટાંત આપી શ્રીજી મહારાજ સમજાવે છે. કૂવો ગાળતી વખતે જમીનમાંથી પાણીની સરવાણી આવતી હોય, તેને ગોદડાના ગાભા ભરાવી રોકી રાખે તો કૂવો ગાળી શકાય તેમ આત્મા પરમાત્માનું અખંડ સુખ આનંદ મેળવવું હોય તો માયાવી ક્ષણિક સુખના વિચારોની સરવાણી રોકી રાખે તો હૃદયરૂપી કૂવો ગળાય.

કહો કપટ કેટલા દિન, નર એહ રાખી રહેશેરે । કહે નિષ્કુલાનંદ સહુ જન, જેમ હશે તેમ કહેશેરે ॥૪॥

કપટ એટલે બોલવું એક ને કરવું બીજું. શ્રીજીમહારાજ એક વખત ધોલેરા જાય છે. સાથે સંતો પાર્ષદો અને કાઠી દરબાર છે. તે બધા આગળ નીકળી ગયા, રસ્તામાં એક તપસ્વી આંખ બંધ કરી પલાંઠી વાળીને બેઠો છે. બધા કહે - આ મૌનવ્રત વાળા યોગી છે. પૈસાને અડતા નથી કાંઈ જમતા નથી. કેવળ વાયુ ભક્ષણ કરે છે.

સુરાખાયરને થયું કેવા તપસ્વી છે તેની પરીક્ષા કરીએ! ખિસ્સામાંથી રૂપિયો કાઢ્યોને બોલ્યા. આ તપસ્વી કેવા મજાનાં ધ્યાનમાં બેઠા છે, મને ભેટ દેવી છે, પણ કેમ દેવી? આપણી સામે જોતા નથી. આંખ ખોલતા નથી. બાજુંમાં રાખું તો કોઈક ઉપાડી જાય. ખભે ખેસ નથી, હોય તો છેડે બાંધી દઉં. તપસ્વીને થયું ભેટ હાથમાંથી જશે. તેથી મોઢું ખોલ્યું... સુરાખાયરે ધૂળની ચપટી ભરીને મોઢામાં નાખી દીધી. બાવાનો મગજ છટક્યો, છે કોણ? એને જીવતો ન મૂકું. માંડયો ગાળો દેવા. જેમ તેમ બોલે છે.

સુરાખાયર ઘોડી ઉપર બેસીને ઘોડી દોડાવી, પ્રભુને આંખી ગયા. પ્રભુએ કહ્યું, - સુરાખાયર! વાંસે કેમ રહી ગયા? મહારાજ, તપસ્વીની પરીક્ષા કરતો હતો, એ સાચો તપસ્વી છે કે કપટી છે... પણ બાવો તો દંભીને કપટી નીકળ્યો. તેથી ધૂળની ચપટી મોઢામાં નાખીને હું આવતો રહ્યો. આવી રીતે જેને ચાવવાનું બીજું ને ખાવાનું બીજું હોય તેને કપટી કહેવાય.

તનની નિરોગીતા માટે સાચી કસરત છે, મનની નિરોગીતા માટે સાચા શાસ્ત્રનું વાંચન છે.

આપણે ભગવાન માટે, સત્સંગ માટે, આપણા, જીવાત્માના કલ્યાણ માટે કેટલું કરી શકીએ છીએ, કેટલો દિવ્યભાવ રાખી શકીએ છીએ. તેની ઊંડાણમાં તપાસ કરો.

જેમ મહા જળમાં મધર, સાગર સહુને રાખેરે । નાનાં મોટાં કરી રહે ઘર, કોયને ન કાઢી નાખેરે ॥૧॥
પણ જ્યાં લગી જીવ હોય, ત્યાં લગી તેમાં રહેરે । વણ જીવે રહે નહિ કોય, લે'ર દૂર નાખી દહેરે ॥૨॥

સ્વામી દષ્ટાંત આપે છે... જ્યાં સુધી શરીરમાં જીવ હોય ત્યાં સુધી દરિયામાં જીવ જંતુ સુખેથી હરે ફરે ને મજા કરે. પણ જીવ નીકળી જાય પછી તેને દરિયાની લહેર બહાર કાઢી નાખે છે. સિધ્ધાંત એ છે કે ધર્મ, ભકિત, નિયમ, સદાચાર વિગેરે સદ્ગુણો જેના જીવનમાં છે. ત્યાં સુધી તે સત્સંગમાં મસ્ત થઈને રહે. પણ જ્યારે ધર્મ નિયમ ચૂકી જાય પાપમાં પ્રવૃત્ત થાય પછી તેનાથી સત્સંગમાં રહી શકાતું નથી. આંતરિક શત્રુનું જોર વધી જાય છે. ત્યારે તે સત્સંગથી બહાર ફેંકાઈ જાય છે.

જે કોઈ ડચકાં દિવસ રાત, ખાતો નર હોય ખરાંરે ।

તેને જીવવાની જૂઠી વાત, પાંપળાં મેલો પરાંરે ॥૧॥

જેની નાડી છાંડી ગઈ ઘર, જીભા તો ટુંકી પડીરે ।
દગ દોય દઈ ગયાં દર, શ્વાસ આવ્યો સુધો ચડીરે ॥૨॥

જે પુરુષની નાડી ઘર મેલી ગઈ હોય. એકદમ શ્વાસ ચડતો હોય ડચકાં ખાતો હોય, તૂટક શબ્દ બોલતો હોય, નાકની ડાંડી નમી ગઈ હોય, આંખ ઊંડી ઉતરી ગઈ હોય તેવા સમયમાં તે પુરુષની સાથે કન્યાનું સગપણ કરે, તે આજ કાલમાં વિધવા થવાની છે. તેમ જેને સત્સંગનો સંતનો અવગુણ આવ્યો છે. ઈર્ષા કપટમાં રમે છે, તે આજ કાલમાં પ્રભુથી વિમુખ થવાનો છે. એની નાડી ઘર મૂકી ગઈ છે. પોતાની જાતને ભૂલી ગયો છે.

ઉતમ સાહિત્ય સદગુણોનું સિંચન કરે છે.

સિંહનું બચ્ચું ઘેટાં, બકરાં ભેગું ભળી ગયું. ઘેટાં બકરાંમાં ફરે, એમાંજ મોટું થયું, મનમાં એમ થયું કે હું બકરો છું. ક્યારેક વિચાર થાય આ બધા ઘેટાં બકરાંમાંથી મારું શરીર કેમ મોટું છે. હું વધારે ખાઉં છું એટલે મોટો દેખાવ છું. સિંહનું બચ્ચું પાણી પીવા આવ્યું. ત્યાં વાર લાગી ગઈ. ત્યાં જંગલમાં સિંહ નીકળ્યો એને વિચાર થયો આ મારા જેવો સિંહ છે ને ઘેટાં બકરાંમાં કેમ આંટા મારે છે? સિંહ નજીક આવ્યો ત્યાં બચ્ચું ભાગ્યું. અલ્યા મને દેખીને શું કામ ભાગે છે.? તમે મને ખાઈ જાવ તો? તને નહિં મારું... ના ! મને બકરાને તમે ખાઈ જાવને અલ્યા તું સિંહ છે. બકરો નથી!! ના હું મોટો બકરો છું. અલ્યા તું ભૂલો પડ્યો છે. પાણીમાં તારું મોટું જો.. મારા જેવું જ તારું મોટું છે. પાણીમાં જોયું. તો બેયના મોઢા સરખાં. અલ્યા તું બકરો કેમ થઈ ગયો? એકલો રહી ગયો તેથી બકરાં ભેગો ભળી ગયો.

સિંહે કહ્યું - હું ત્રાડ નાખું તેમ તું ત્રાડ નાખ. આણે ત્રાડ નાખી. હાશ! મને તમારા જેવી જ ત્રાડ નાખતાં આવડે છે. તું બકરો નથી સિંહ છે. આ કથાનો અર્થ : જીવાત્મા સત-ચિત- આનંદમય દિવ્યને તેજસ્વી સિંહ જેવો બળીયો છે. પણ જગતની માયામાં ભળી ગયો તેથી ઘેટાં બકરા જેવો ઢીલો બીકણને બાયલો થઈ ગયો છે. અસલી સ્વરૂપ સમજાતું નથી. તેને સંતો સમજાવે છે. તું દેહ નથી પણ આત્મા છો. બ્રહ્મ છો. સહજાનંદી સિંહ છો. તું અસલરૂપને ભૂલી ગયો છે.

દેખી ઉપરનો આટાટોપ, મને રખે મોટા માનોરે । એતો ફોગટ ફૂલ્યો છે ફોપ, સમજો એ સંત શાનોરે ।૨।
ફોગટ શા માટે ફૂલો છો. જગતની આસકિત ઓછી કરો. જેમાં તમને આસકિત હોય તેને દેહ કે મનથી વારંવાર ભોગવ્યા કે ચિંતવન કરવાથી વાસના વધી જાય છે. વાસના ભોગવવાથી ક્યારેય ઘટતી નથી. શ્રીજીમહારાજ વચનામૃતમાં કહે છે. જેમ પાતાળ સુધી પૃથ્વી ફાટી હોય તેને પાણીથી ભરવા મંડે તો ક્યારેય ભરાય નહિ. તેમ ઈંદ્રિયો છે તેને ક્યારેય વિષય થકી તૃપ્તિ થઈ નથી ને થશે નહિ.

**પશુ દોરડાથી બંધાય છે, પક્ષી પીંજરામાં બંધાય છે,
માનવ વાસનાથી બંધાય છે, પ્રભુ પ્રેમથી બંધાય છે.**

વિષય વાસના રાખે છે તે વહેલો વૃધ્ધ બને છે, ભગવાનમાં આસ્થા રાખે છે તે સમૃધ્ધ બને છે.

જોને શુકજી ને જડભરત, કો' કેણે મોટા જાણ્યારે ।

હતા નિષ્કુલાનંદ એ સમર્થ, પછી સહુએ પરમાણ્યારે ॥૪॥

નિષ્કુલાનંદ સ્વામી કહે છે - શુકદેવજી, જડભરત, ગોપાણાનંદ સ્વામી, મુક્તાનંદ સ્વામી વિગેરે સંતો જ્યારે દેહ છતાં આ ભૂમિ ઉપર હયાત હતા ત્યારે આ જગતના અજ્ઞાની જીવાત્માઓ એને ઓળખી શક્યા નહિ. ગાંડા જાણીને પથ્થર મારતા, કાંટાવાળી લાકડીઓ મારતા, ઝેર પાતા. કાંદા ફેંકી ખૂબ હેરાન પરેશાન કર્યા છે.

દુનિયા તણા દો રંગ ધોખા કદી કરશો નહિં.

આજે હાર પહેરાવે, કાલે ધક્કો દેશે, પછી ખબર પડી કે એ સંતો ગાંડા બાવા નહોતા પણ મહાન બ્રહ્મવેતા સંત હતા. પાત્રતા હોય તો ઓળખી શકાય ને!

અધ્યાત્મિક ઉચ્ચ શિક્ષણથી શિક્ષિત થયેલો, માણસ સાચા સંતને ઓળખી શકે.

સ્વામી દષ્ટાંત આપે છે. પક્ષીમાં ઘુવડ મોટો, ઝાડમાં તાડ મોટું, જળચરમાં મગર મોટું, પશુમાં પાડો મોટો, સર્પમાં તક્ષકનાગ મોટો, વીંછીમાં ઠાકરિયો વીંછી મોટો. આ બધા મોટા. પણ હકીકતમાં સાવ ખોટા. કોઈના હિતકારી નહિ. એમ ભગવદીય ગુણ વિનાના મોટા પણ તે ઉપર દષ્ટાંત આપ્યાં તેવા છે.

ભલું કર્યું હોય તેને ભાલા મારે તેનાથી હંમેશાં દૂર રહેવું. કૃતઘ્નીનો ત્યાગ કરવો. ઉપકાર પર અપકાર કરે તેવા પાપીનો પ્રસંગ રાખવો નહિ. શ્રીજી મહારાજે સમાજને જગાડવાનું કામ કર્યું છે. આખું જગત મોહ નિદ્રામાં સૂતું છે. જાગેલો બીજાને જગાડી શકે, સૂતેલો સૂતેલાને કેમ જગાડે? ખુલ્લી આંખે આખું જગત મોહ મમતામાં સૂતું છે. ઉંઘેલાને કેમ જગાડે? ખુલ્લી આંખે આખું જગત મોહ મમતામાં સૂતું છે. મોહે મનુષ્યોને એવા વશ કર્યા છે કે માથું ઊંચું કરવા દેતા નથી. સ્ત્રીનો મોહ તો ભલભલાને ઉથલાવી નિંદાને પાત્ર બનાવીને ઈજજત ગુમાવી દે છે.

પદરાગ ધોળ -

સુંદર સારી શિખામણ મારી, માનીલે મનવા મારારે ।

ધારી વિચારી મેં વાત ઉચ્ચારી, તે જોઈ સ્વભાવ તારારે ॥૧॥

સ્વામી કહે છે. હું સુંદર શિખામણ આપું છું. સ્વભાવ સુધારો બીજાને શિખામણ દેવામાં તું શૂરો છે. પણ તારો સ્વભાવ તો જો તને તારા દોષ દેખાતા નથી. અવળી સમજણ અળગી કરી સવળી સમજણ રાખવી.

મન તુંને સમજાવવા સારું, કહ્યું મેં વારમવારે ।

તેં તો ગમતું ન તજ્યું તારું, ગઈ શિખામણ ગમારે ॥૧॥

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે. ગમાર .. તને સમજાવવા સારું હું વારંવાર કહું છું કે તારું ગમતું મૂકીને હરિ ગમતામાં રહીશ તો તારું આ લોક અને પરલોકમાં શ્રેય થશે.

ધર્મ હોય ત્યાં ધન ટકે છે.

જે ધર્મનું રક્ષણ કરે છે, તેનું ધર્મ રક્ષણ કરે છે.

ધર્મ એવ હતો હતિ, ધર્મો રક્ષતિ રક્ષિતઃ

ધર્મનું તન મન ખરા ખંતથી સેવન કરવું જોઈએ, જીસને ધર્મ સંપાદન નહિ ક્રિયા એસા ધર્મહીન નાસ્તિક આદમી જિંદા હો તો ભી મુડદે જેસા હે. દેહ જીવકે આધાર પર હે, વૈસી જીંદગી ધર્મ કે આધાર પર હે.

ગોપાળાનંદ સ્વામી સંતમંડળ લઈને ગામ વસોમાં પધાર્યા.ત્યાં કારીયાણીના વસ્તાખાયર સ્વામીનાં દર્શન કરવા આવ્યા. પગે લાગીને સભામાં બેઠા. સ્વામી ઉપદેશામૃત કીર્તન ગાય છે.

ભવસાગરમાં ભક્તિ હરિની, ઉતરવાનો આરોજી; એ વિના ઉપાધિ બીજી, વેઠ તરીકે ધારોજી....

માયાનો પ્રપંચ રચ્યો છે, ખેલ ખલકનો ખોટોજી; દાસ નારાયણ હરિ ભજીને, લાભ કરી લ્યો મોટોજી...

વચનામૃતમાં શ્રીજી મહારાજ કહે છે. મીણનો દોરો ઉનાળામાં ઢીલો થઈજાય. શિયાળામાં અક્કડ થઈ જાય, પણ સોનાનો દોરો છ ઋતુમાં સરખોજ રહે. કડક, ઢીલો થાય નહિ. તેમ ભક્તજનને સોનાના દોરા જેવું થાવું. સુખમાં છલકવું નહિ. દુઃખમાં મુઝાવું નહિ. હિંમતપૂર્વક રહેવું.

વસ્તાખાયરે સ્વામીને પૂછ્યું - સ્વામીજી અગણોતરા કાળમાં મારા ઘરમાં એક લાખ રૂપિયા, પાંચસો કળશી અનાજ હતું અને પચાસ ભેંસો દુઝણી હતી. ઘર ધનસંપત્તિથી છલકાતું હતું. પાંચસો પરમહંસ અમારે ઘરે રહેતા, કથા વાર્તા કરતા જમતા. છતાં ખબર પડતી નહિ. ભંડાર ભરપુર હતા. અત્યારે ઘરમાં કાંઈ નથી. રોટલા ખાવાનાં સાસાં પડે છે. આવું કેમ થયું હશે? મને કાંઈ ખબર પડતી નથી.

ગોપાળાનંદ સ્વામીએ સરસ જવાબ આપ્યો. - જ્યાં ધર્મ છે ત્યાં ભક્તિ રહે છે, ધર્મ અને ભક્તિ છે ત્યાં ભગવાન છે. ભગવાન હોય ત્યાં લક્ષ્મીજી રહે છે. તમારો પુત્ર પરિવાર ઉધ્ધત થઈ ગયો છે, ધર્મ નથી, સ્વછંદી પ્રજા થઈ છે. પૂજા પાઠ કરતા નથી, એકાદશીનું વ્રત કરતા નથી. ધર્મ મર્યાદા નથી, વિવેકને વિનય નથી. પ્રભુની આજ્ઞાનું પાલન કરતા નથી. તેથી ઘરમાં સુખ શાન્તિ કે બરકત નથી. સ્વામી એ કહ્યું તમારા ઘરમાં, દાદાખાયરના ઘરમાં તથા ઝીણાભાઈના ઘરમાં સૂરાખાયર અને જોબનપગીના ઘરમાં જે જે ધનસંપત્તિ હતી તે ભગવાને મોકલેલ હતી. પ્રભુએ અષ્ટ સિધ્ધિ નવનિધિને દશ દિગ્પાળને આજ્ઞા કરી હતી તેથી લક્ષ્મીજીનો અખંડ નિવાસ હતો.

ધર્મ છે ત્યાં સદાયારને સત્ય છે. જ્યાં સત્ય છે ત્યાં સુખ-સંપત્તિ-રિધ્ધિ અને કીર્તિ છે. સદાય સત્યનું જ સેવન કરવું. સત્ય છે એજ મોક્ષનું સાધન છે.

માયાની માર ન ખાવી હોય તો સહજાનંદનું શરણું લો.

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે. મેં શિખામણ દેવામાં રતિ પણ બાકી રાખ્યું નથી. જેવું છે તે ચોખ્ખું કહ્યું છે. છતાં તમે વાતને કાન કેમ ધરતા નથી? વારી ફેરીને બીજા ઉપર કેમ નાખી દો છો કે હું બરાબર કરું છું. પોતાની ભૂલ પોતાને દેખાય નહિ. કોઈ સમર્થ સંત કહે તમારી અટલી ભૂલ થાય છે તો તરત સ્વીકાર કરી લેવો. ખોટી જીદ પકડવી નહિ.

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી ઘડવૈયા છે. કેળવણી કર્યા સિવાય કોઈ વસ્તુ કામ લાગતી નથી. રોટલી કૂણી, સુંવાળી બનાવવી હોય તો લોટને બરાબર મસળવો પડે તો રોટલી સુંવાળીને સરસ થાય ને આનંદથી જમી શકાય. માટીમાંથી ઘડો બનાવવો હોય તો માટીને બરાબર ખૂંદવી પડે તો ઘડામાં ઠંડું પાણી થાય ને આનંદથી પી શકાય. પહેરવાનું વસ્ત્ર બનાવવું હોય તો કાપડને માપસર વેતરીને સીવવું પડે. પછી વસ્ત્ર આનંદથી પહેરી શકાય.

કેળવ્યા વગર કોઈ વસ્તુ કામ લાગતી નથી.

એવી રીતે પરમ એકાંતિક ભક્ત બનવું હોય, અક્ષરધામમાં જવું હોય તો ઈંદ્રિયોને અંતઃ કરણને જરૂર કેળવવાં પડે છે. આવી કેળવણી પૂર્વ જન્મના બલિષ્ઠ સંસ્કાર હોય તો જ સહજ રીતે થઈ શકે છે. સમજીને સરલ માણસો ઝાઝી જડતા નથી.

સમુ સમજે શોધતાં એવા, જોતાં ઝાઝા નવ જડેરે ।

જેને ન આવડે અવળું લેવા, વણતોળી વિપત્ય જો પડેરે ॥૧॥

ગમે તેવી વિપત્તિ આવે છતાં પણ ભગવાનની ભક્તિમાંથી ડગે નહિ. એવા જન જગતમાં જાણી, ઘર ઘર ઘણા ન હોય રે નિષ્કુળાનંદ કહે પરમાણો સાચા સંત કાવે સોય રે. સ્વામી કહે છે આ જગતની મોહ માયાની જાળ અટપટી છે. તેમાં ક્યાંય બંધાવું નહિ.

માયા માનવને બે રીતે મારે છે.

ચોસઠપદીની કથા સમજવા જેવી છે. અનુકૂળતા મળે તો વાસના વધે, લોભ વધે ને વધારે જગતનું સુખ ભોગવે તેથી મોહ મમતા વધતી જાય. પછી માયા તેને ભક્તિ કરવા દેતી નથી. વધારે ભેગું કરવાની ઈચ્છા થાય છે. ધંધો સારો ચાલે છે. તેથી દેવદર્શન કરવાનો સમય મળતો નથી. માયામાં ખૂંચી જાય છે. અનુકૂળતામાં પણ ભક્તિ કરતો નથી. ગાફલ બની જાય છે.

પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિમાં માનવ હાય હાય કરે છે. શાંતિથી ભક્તિ કરતો નથી. જે મળ્યું છે તેમાં તેને સંતોષ નથી. પ્રાપ્ત સ્થિતિમાં સંતોષ રાખી હરિ સ્મરણ કરો.

ત્રીવિધ તાપમાં આખો સંસાર સળગી રહ્યો છે.

લોઢાના કડાયામાં પાણી નાખી અંદર અનાજના દાણા નાખી પછી નીચે અગ્નિ લગાવો. ખીચડી ચડાવીએ ત્યારે દાણા ઉછળ્યા કરે તેમ આ જગતની અંદર સંસારરૂપી કડાયામાં જીવ પ્રાણી માત્ર ત્રિવિધ તાપમાં આધિ, વ્યાધિને ઉપાધિમાં ઉછળ્યા કરે છે.

કાળ માયાથી સહુ રહ્યા ધ્રુજે, હરિના ચરણ વિનાયરે ॥૩॥

સાચા ભક્તજનો માયિક સુખ માગતા નથી. દુનિયાદારીના સુખથી જીવને સંતોષ થતો નથી, પુત્ર મળે તો પૌત્રની ઈચ્છા થાય, પૈસા મળે તો બંગલાની ઈચ્છા થાય. એક પછી એક સુખ મળતાં આવે છતાં નાશવંત સુખની તૃપ્તિ થતી નથી.

એમ અહોનિશ અંતરમાંઈ, વરતેછે વૈરાગરે ।

નિષ્કુલાનંદ કહે તેને કાંઈ, કઠણ ન હોય કરવું ત્યાગરે ॥૪॥

ખરેખરા વૈરાગ્યવાનની વાત જુદી હોય છે. તે આ લોકનાં ભોગ સુખમાં ક્યાંય બંધાય નહિ. જેને ખરેખરો વૈરાગ્ય હોય તેને જગતના લોચા સાંભળ્યા ગમે નહિ. પાપીની સોબત ગમે નહિ. ખોટું બોલવું ગમે નહિ. જ્યાં ત્યાં રખડવું ગમે નહિ. જગતના તુચ્છ ગંધ સૂંઘવા ગમે નહિ. બધી વૃત્તિ સમેટીને ભગવાનના સ્વરૂપમાં રાખે, જેને જે વસ્તુ વહાલી હોય તેને તે જ વસ્તુ આંખ્યું આગળ દેખાય. બ્રહ્માનંદ સ્વામી ગાય છે.

વહાલા લાગો છો વિશ્વાધાર રે, સગપણ તમ સાથે મેં તો સર્વે મેલ્યો સંસાર રે, સગપણ તમ સાથે.

મારા માથે ઘણી છો તમે એક રે, સગપણ તમ સાથે. મારી અખંડ નીભાવજો ટેક રે, સગપણ તમ સાથે.

રાજરાણી કુશળકુંવરબાઈ રાજ્ય કરતાં, સોનાના સિંહાસનમાં બેસતાં અનેકને ન્યાય નીતિ આપતાં પણ મનથી નહિ. મન તો સદાય પ્રભુજીમાં રમતું હતું. પુત્ર પરિવાર ધન માલ વ્હાલા નહોતા એટલે ભગવાન વ્હાલા હતા.

આત્મા પરમાત્માના મિલનની કથા છે.

મોટર ગાડી, બાગ બગીચા, વસ્ત્ર આભૂષણ, ધનસંપત્તિ વિગેરે જેની પાસે હોય તે ભાગ્યશાળી નથી એ તો આ લોકની નાશવંત સંપત્તિ છે. પણ ખરો ભાગ્યશાળી તો તે છે જેને પ્રભુમાં પ્રેમ છે. જગત પ્રત્યે વૈરાગ્ય છે. ભગવાન કેવા ભક્ત ઉપર રાજી થાય છે..?

એવા જનની ઉપર હરિ, રાજી છે રાધિકા પતિરે । જેણે ભક્તિ ભાવેશું કરી, ફરે નહિ કેદિ મતિરે ॥૧॥

જે ભાવથી શ્રદ્ધાથી અનન્ય ભાવે ભક્તિ કરે છે. તેના ઉપર ભગવાન રાજી થાય છે. શરીરના સુખને તજી પ્રભુ સાથે જેણે લગની લાગે છે તે જગ જીતી જાય છે. પ્રભુના પદને પામિયા ભવજળ ગયા તરી.

એવાને સંગેથી અક્ષરધામે, જવાયછે જો જરૂરે । બીજાને સંગે તો સુખ ન પામે, દુઃખ રહે ભરપુરે ॥૧॥

અક્ષરધામે જાવું હોય તો પરમાત્મા સાથે પ્રેમ કરો. સંબંધ વિના પ્રેમ થાય નહિ. પરમાત્માને પિતા માનો તમે પુત્ર બનો. પરમાત્માને સ્વામી માનો તમે સેવક બનો. પ્રભુ સાથે સંબંધ જોડી રાખો. અંતકાળમાં બહુ કામ આવશે.

કથા વાંચનાર કીર્તિમાં ફસાયેલો રહે છે.

જેને જાવું હોય જમને હાથે, દક્ષિણ દેશની માંચરે । તેતો સુખે રહો કપટી સાથે, તેનું કહેતા નથી કાંચરે ।૨।

પણ જાવું જેને પ્રભુજી પાસે, તેને કરવો તપાસરે । અંતર બીજો તજવો આશે, થઈ રહેવું હરિના દાસરે ।૩।

આવી વાત અંતરે ઉતારી, કરી લેવું નિજ કામરે । નિષ્કુલાનંદ કહે વિચારી, તો પામિયે હરિધામરે ॥૪॥

પ્રભુજીની પાસે જેને જાવું હોય તેને હરિના દાસના દાસ થઈને રહેવું. એ ધામ કેવું છે? ત્યાંથી કોઈને પાછું પડવું પડતું નથી, જન્મ મરણના ફેરાથી મુક્ત થઈ જાય છે. ત્યાં દિવ્ય ચૈતન્યમય શરીર ધારણ કરી મુક્ત બનીને આનંદથી પ્રભુની સેવામાં રહે છે.

અનંત મુક્ત જ્યાં આનંદે ભરિયા, રહેછે પ્રભુજીની પાસરે ।

સુખ સુખ જ્યાં સુખના દરિયા, ત્યાં વસી રહ્યા વાસરે ॥૨॥

તેજ તેજ જ્યાં તેજ અંબાર, તેજોમય તન તેનાંરે ।

તેજોમય જ્યાં સર્વે આકાર, શું કહિયે સુખ એનાંરે ॥૩॥

પ્રભુના અક્ષરધામનું વર્ણન કરતાં સ્વામી કહે છે. સુખ સુખ જ્યાં સુખના દરિયા...જ્યાં દુઃખનો અંશ નથી... અનંત મુક્તો આનંદથી પ્રભુજીની સેવા કરે છે. તેજ તેજ જ્યાં તેજ અંબાર.. શીતળ, શાંત, દિવ્ય તેજ મધ્યે સુવર્ણમય સિંહાસન છે. તેના ઉપર શ્વેતવસ્ત્ર ધારી અનંત શોભાયે યુક્ત પુરુષોત્તમનારાયણ બિરાજમાન છે. વિશાળ સિંહાસન હીરા, માણેક, મણિ, જડિત ઉપર સુવર્ણમય છત્ર છે. તે છત્રમાંથી ઝીણી ઝીણી બુંદે ચંદનનો વરસાદ થાય છે. તેની સુગંધ ચારે દિશે પ્રસરી રહી છે.

એ ધામની આગળ બીજા ધામ શી ગણતરીમાં ગણાય. મહાપ્રલય થાય ત્યારે, પ્રકૃતિ પુરુષથી કરીને બ્રહ્મા આદિક દેવતાના લોક એટલે ચૌદલોકનો પ્રલય થઈ જાય છે. એક અક્ષરધામ અખંડ રહે છે.

દેહભાવ ટાળી બ્રહ્મભાવ દટ કરો.

દેહભાવ જાય પછી જ દિવ્યભાવની દૃઢતા થાય છે. લૌકિક સુખ આ જીવાત્મા અનેક જન્મથી ભોગવતો આવ્યો છે. ફસાયેલો રહ્યો છે. આજસુધી એને શાંતિ મળી નથી.

જેમ કઠાયામાં કણ ઉછળેછે, ઉંચા નીચા અગ્નિ જ્વાળેરે ।

તેમ જો તનધારી બળેછે, સ્વર્ગ મૃત્યુ ને પાતાળેરે ॥૩॥

સ્વામી કહે છે આળ પંપાળમાં જ આયુષ્ય પુરું ન થઈ જાય ખ્યાલ રાખજો, કાલે કરશું, પછી કરશું, ક્યાં મોડું થાય છે. આવી રીતે માયાની ઝંઝટમાં જ રહીજાય નહિ. વિચારજો. હીરો હાથ આવ્યો છે. વધારે માયા-મમતામાં રચ્યા પચ્યા રહેશો તો સંસારમાં મોહ વધશે પણ ઘટશે નહિ. સુખમાં માણસ ભાન ભૂલે છે, ભગવાનને યાદ કરતો નથી. વિચારીને પગલાં ભરવાં.

Step after thinking

ઘોળ - એવા ધામને પામવા કાજ, અવસર અમૂલ્ય આવ્યો ।

આવ્યો સુખનો મળી સમાજ, ભલો અતિ મન ભાવ્યો ॥૧॥

ભાવ્યો એ રસ જેહને ઉર, તેણે પીવા પ્યાસ કરી । કરી દેહ બુદ્ધિ વળી દૂર, એક ઉર રાખ્યા હરિ ॥૨॥
હરિ વિના રાખ્યું નહિ કાંચ, અસત્ય જાણી આપે । આપે વિચાર્યું અંતરમાં, તેહ તપે નહિ તાપે ॥૩॥

આનંદમાં છલકતે હૈયે છેલ્લા પદમાં નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે. અમૂલ્ય અવસર પ્રાપ્ત થયો છે, સર્વોપરી સ્વામિનારાયણ ભગવાન મળ્યા છે. દેહબુદ્ધિ દૂર કરીને ઉરમાં એક હરિને રાખવા, બહુ ઊંડાણમાં વિચારીએ તો આ શરીર આપણું નથી, તો પછી આપણું શું હશે? પીંડ અને બ્રહ્માંડ આ બે બિલકુલ વ્યતિરેક પદાર્થ છે. એના ગુણધર્મ સદંતર આત્માથી જુદા છે. આત્મા અવિનાશી છે, દેહ નાશવંત છે. આત્મા પ્રકાશમય છે દેહ અંધકારમય છે, આત્મા સુખરૂપ છે. દેહ દુઃખરૂપ છે.

જુંદગી ઈશ્વરની બક્ષીસ છે.

પ્રગટ પ્રભુજી મળ્યા જેને નથી ખામી કશી તેને. સ્વામી કહે છે. શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજ મળ્યા, મહાઅલૌકિક ખજાનો હાથ આવ્યો સર્વ ઉચાટ ટળી ગયા. કાંઈ કરવાનું બાકી રહ્યું નથી.

સંગે રહીશ હું તો સદાય, સુખકારી શ્યામ જાણી । જાણી નિષ્કુલાનંદ મનમાં, રહું ઉર આનંદ આણી ।૪।
આણી આંખે મેં જોયા જીવન, સહજાનંદ સ્વામી । સ્વામી દોયલા દિવસનું ઘન, પામી દુઃખ ગયા વામી ।૧।

સ્વામી કહે છે - હું સદાય શ્રીહરિની સાથે રહીશ. મારા હૈયામાં આનંદ માતો નથી, મેં મારી સગી આંખે શ્રી સહજાનંદ સ્વામીનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન કર્યાં છે. પ્રભુ મારા દોયલા દિવસનું નાણું છે. આનંદ સ્વરૂપ છે.

શાકમાં મીઠું ભુલાવવું ન જોઈએ, જુંદગીમાં ભગવાન ભુલાવવા ન જોઈએ.

અગ્નિ પાસે બેસે તેને ગરમી મળે છે, સૂર્ય પાસે જાય તેની પાસે અંધકાર રહેતો નથી. જે તળાવમાં પડે તે તરસ્યો રહે નહિ. તેમ આનંદ સ્વરૂપ પરમાત્મા પાસે જાય તે આનંદ સ્વરૂપ થયા વિના રહે નહિ, પરમાત્માનો આનંદ અલૌકિક છે. સ્વામી કહે છે. મારી વેદના સર્વે વામી ગઈ છે. મને એમ થાય છે કે...

લઈ મુજ અર્થે અવતાર, આવિયા આપે સઈ ॥

મારા મનોરથ પૂરા કરવા ભગવાન શ્રીહરિ અક્ષરધામમાંથી આ ભૂમિ ઉપર પધાર્યા. મને પુરુષોત્તમ નારાયણનો ટેકો મળી ગયો છે. સાધારણ માણસને શેઠીયાનો ટેકો મળી જાય તો તેને કોઈ જાતની ફીકર રહેતી નથી. તો શેઠના પણ શેઠ શ્રીહરિનો ટેકો હોય તેને કોઈ જાતની ચિંતા હોતી નથી. તમામ જવાબદારી ભગવાન નિભાવે છે. પણ સંસારથી મન ન્યારું રાખવું જોઈએ. આત્માને સારામાં સારું શ્રેષ્ઠ સુખ જોઈતું હોય તેને સર્વ પ્રકારે શ્રીહરિમાં જોડાઈ જવું, વિષયથી વિરક્ત રહેવું. અને હરિમાં હેત કરવું, વૈરાગ્યવાનની સમજણ જુદી છે.

સ્વામી યોગાનંદજી સંત મંડળ સાથે સત્સંગ પ્રચારાર્થે દેશાંતરમાં ફરે છે, ખેતીવાડીમાં ખેડૂત કામ કરતા હતા, બપોરનો સમય થયો એટલે સાંતી છોડીને વૃક્ષ નીચે રોટલા જમવા બેઠા. સ્વામી નજીક ગયા. પટેલ બાપા..... જય સ્વામિનારાયણ... કેમ છો? સારું છે ને...!! પટેલ કાંઈ બોલ્યા નહિ, સ્વામી ઉપદેશ શરૂ કર્યો.. ભગવાને મનુષ્ય જન્મ આપ્યો છે તે કેવળ પેટ ભરવા માટે નથી આપ્યો. પેટ તો પશુ પક્ષી જીવ પ્રાણીમાત્ર ભરે છે, તે મહત્ત્વની વાત નથી. શ્વાસોશ્વાસની રીધમ ચલાવનાર વિશ્વાત્મા પરમેશ્વરની આજ્ઞાનું પાલન કરી મોક્ષ મેળવી લેવો જોઈએ. પ્રભુનું ભજન, પૂજન, આદિક સત્કર્મ કરો.

પટેલ બોલ્યા - તમારી લાંબી ટૂંકી વાત અમારે સાંભળવી નથી. મારું કામકાજ ખોટી થાય છે. તમે તમારા રસ્તે ચાલતા થઈ જાવ. સ્વામીએ કહ્યું થોડીવાર બેસો. તમારા હિતની વાત છે. પ્રભુનું શરણું લેશો તો આ લોક અને પરલોકમાં સુખી થશો. મઘની જેમ સંસારમાં ચોંટી જવું નહીં. પણ સંસારથી મન ન્યારું રાખવું. જગતની માયા તરફ જે વહેણ છે. તેને વળાંક દઈને ભગવાન તરફ વાળવાનું છે. બીજું કાંઈ કરવાનું નથી. વળાંક દેતાં આવડી જાય તો ભવસાગર તરી જાય અને મહાસુખીયા થવાય.

પટેલને ઉપદેશ લાગ્યો નહિ. યોગાનંદજી ઊઠીને બાવળિયાનું વૃક્ષ હતું તેને બાથ ભરીને બૂમ પાડી. દોડો દોડો

મને બાવળિયાએ ઝાલી રાખ્યો છે. પટેલ દોડીને આવ્યા. સ્વામીના હાથ વૃક્ષથી છૂટા કર્યા. પટેલે કહ્યું તમને ક્યાં બાવળિયાએ ઝાલ્યા હતા? તમે બાવળિયાને ઝાલ્યો હતો. તે સાંભળી સંત બોલ્યા. તમને ક્યાં (વ્યવહારે) સંસારે ઝાલી રાખ્યા છે. તમે સંસારને વળગી રહ્યા છો. સંસાર ખરાબ નથી. સંસારમાં પુત્ર પરિવાર માલ મિલકતમાં આસક્તિથી વળગી રહેવું ખરાબ છે. નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ -

બાલ વૃદ્ધ સૌને રૂચે તેવી ભાષામાં આ ગ્રંથની રચના કરેલી છે.

ભગવાનનું સ્મરણ મનને ઠારે છે. ભગવાનની વાણી હૈયાને ઠારે છે, ભગવાનની મૂર્તિ આંખને ઠારે છે. શ્રીજી મહારાજ વચનામૃત ગ.મ. ૩૬ માં કહે છે. જેને ભગવાન વિના બીજામાંથી હેત તૂટે છે તેને ભગવાનને વિષે હેત થાય છે. અને જ્યારે ભગવાનને વિષે હેત થયું ત્યારે તેની ભગવાનમાં અખંડ મન રહે છે. જ્યારે ભગવાનમાં મન રહ્યું ત્યારે તેને બીજું કાંઈ કરવું રહ્યું નથી.

**શામ્યો અસત્ય સુખનો ઉત્સાહ, સુરતિ સાચામાં લાગી ।
લાગી પ્રભુપદ જો ચાહ, બીજી ભૂખ સર્વે ભાગી ॥૧॥
ભાગી આ લોકસુખની આશ, નિરાશે નિરાંત થઈ ।
થઈ પરી એ સર્વે વકાશ, અન્ય અભિલાષા ગઈ ॥૨॥**

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે. પ્રભુ પદમાં લગની લાગી, આ લોક સુખની આશા અને અભિલાષા સર્વ ભૂખ ભાગી અને સુરતિ સાચામાં લાગી. જેથી જન્મ મરણના ફેરાની કાશ ટળી ગઈ. તેથી નિરાંતે પ્રભુ ભજન કરશું.

હૃદયમાં વૈરાગ્ય વસી જાય, તો માયા દૂર ખસી જાય.

આ જગતમાં માણસને માયા બહુ વહાલી લાગે છે. મરે ત્યાં સુધી માયા મૂકતા નથી ને પરમેશ્વરમાં ચોટતા નથી. દેવાનંદ સ્વામીના સમાગમથી એક રજપૂતને ચટકી લાગી મારે હવે ઘરમાં રહેવું નથી. જંગલમાં જઈ તપ કરવું છે. સ્વામીજી હું તમારી સાથે ચાલીશ. મને સાધુ થાવું છે. સ્વામીએ કહ્યું - તમારે ઘરેથી રજા લઈ આવો. ઘરે ગયો. પત્નીને વાત કરી મારે સાધુ થવું છે. પત્નીએ કહ્યું - બહુ સારું, રોટલો તૈયાર છે. લેતા જાવ. રોટલો ઝોળીમાં નાખી ચાલતો થયો.

ગામના ઝાંપે આવ્યો ત્યાં વિચાર આવ્યો હું જાઉં છું પણ મારા નાના ઘોડાનું શું થશે? કોઈકના ખેતરમાં જશે તો કોઈક મારશે. તો મરી જશે. માટે ઘોડાને સાથે લેતો જાઉં. પાછો ઘરે આવ્યો. ઘરવાળી બોલી, કેમ પાછા આવ્યા? ઘોડો તમારાથી સંચવાશે નહિં. તેને લેવા આવ્યો છું. પત્નીએ કહ્યું - લઈ જાવ લપ મટે.

ઘોડો લઈ ચાલ્યો જાય છે. આગળ ગયો, જંગલમાં ઘાસ જોયું, વળ્યો પાછો. આવ્યો ઘરે. પત્નીએ પૂછ્યું, - કેમ પાછા આવ્યા. તને કહેવા આવ્યો છું જંગલમાં ઘાસ મોટું છે તે લઈ આવજે. ગાયને ચાર્ય નીરવા થશે. પત્નીએ કહ્યું ઘરમાં વાસના શુંકામ રાખો છો? અમે અમારું ઉકેલી લેશું. તમે સાધુ ભેગા જાવ. વળી ચાલતો થયો. એક કીલોમીટર ગયોને વિચાર થયો. દીકરાની ભલામણ દેતાં ભૂલી ગયો છું પાછો આવ્યો.

પત્નીએ પૂછ્યું, કેમ આંટા મારો છો? દીકરાને સાંચવજે દૂધ પાજે. દુઃખી ન કરજે. ભલામણ દેવા આવ્યો છું. પત્ની બોલ્યાં, મારા પીટયા...તારાથી સાધુ ન થવાય. ઘોડામાંથી...ઘાસમાંથી...પુત્ર પરિવારમાંથી આસક્તિ ગઈ નથી. ચટકીયો વૈરાગ્ય પાર ઉતારે નહિ. જ્ઞાન યુક્ત વૈરાગ્ય પાર ઉતારે છે. આ જીવ તુચ્છ વિષયમાં બંધાઈને પ્રભુ ભજવાનું ભૂલી જાય છે. અને મોક્ષનું સાધન કરતો નથી.

માણસને માયા મૂકાવી મુક્ત બનાવે એવો આ ગ્રંથ છે.

જે ખોટું છે તેમાં આપણે વળગી રહ્યા છીએ, અને જે સાચું છે તેને સમજતા નથી. આ મોટી તકલીફ છે.

શાહુકાર માણસે કદાચ ખોટા નકલી દાગીનાં પહેર્યા હોય તો સમાન્ય માણસોને એ ઘરેણાં સાચા જ છે એમ લાગે. સાચા ઝવેરી તેને પારખી શકે. દાગીનો સાચો છે કે ખોટો. ઝવેરી જેવા સંતો જ આ સંસાર ખોટો છે અસત્ય છે. એવું સમજી શકે છે, બાકી સાધારણ માનવી તો સંસારમાં રસબસ થઈ જાય છે. સંસાર સાચોને મીઠો મધુરો લાગે છે. જગતમાં તે ગૂંચવાઈ જાય છે.

જેને સંસાર સાચો લાગે છે, તે જાતમાં ગૂંચવાઈ જાય છે.

ગતિ સુરતિ સહુની પાર અક્ષરધામે ધાઈ, જુઠા સંસારમાં સાર ન દીઠો કાંઈ. તન સુખ તજીને પોતાનું કાજ કરી લેવું. સ્વામી આશીર્વાદ આપે છે. જેની ભગવાન સુધી નજર પહોંચી છે. ભાવથી ભક્તિ કરે છે, ધર્મ નિયમનું પાલન કરે છે તેને શાબાશ સમજણ અને એની મતિ પહોંચી ગઈ છેક હું બલિહારી તેની....

મોટા મોટા દેવ, ભવ બ્રહ્મા, સુરરાજ વિગેરે ભગવાનનાં દર્શન માટે ઝંખના કરે છે. અક્ષરધામના સુખની ઉપમા કોઈને દઈ શકાય તેમ નથી. અક્ષરધામ કેવું છે ?

હોય કાયના સર્વે આકાર, રવિ શશિ તારા વળી । વળી તેજ તેજ ત્યાં અંબાર, રહે બહુ ઝળમળી ॥૨॥

મળી પૂરણ દિશે પ્રકાશ, એકરસ તેજ એવું । એવો ધામમાં છે ઉજાસ, એ વિના કહિયે કેવું ॥૩॥
કે'વું કેડે નથી હવે કાંચ, સમજો તો સમજો સાને । સાને નિષ્કુલાનંદ ગાય, જેને આવ્યું એવું પાને ॥૪॥

સમગ્ર પૃથ્વી બીલોરી કાંચની હોય, જેટલા આકાશમાં તારા છે તેટલા સૂર્ય હોય તો પ્રકાશ થાય તેવો ઝળહળતો પ્રકાશ છે. તેજ તેજના અંબાર છૂટે છે. તે પ્રકાશ કેવો છે. શીતળ શાંત છે રે તેજની ઉપમા નવ દેવાય.....તેમાં હું રહું રે દ્વિભુજ દિવ્ય સાકાર.

નિષ્કુલાનંદ સ્વામી કહે છે, - યોસઠ પદ છે. જેવું ભગવાને મને લખાવ્યું છે તેવું મેં મારી બુધ્ધિ અનુસાર લખ્યું છે. મારા હૃદયમાં બેસીને શ્રીહરિએ મને આ ગ્રંથ લખાવ્યો છે. સવળું સાર ગ્રહેજો. ને ન કરવાનું જે છે તે મૂકી દેજો. આળસને અજ્ઞાન આપણને આગળ વધવા દેતાં નથી. આળસ ત્યજીને ભજન કરવું. હૃદયમાં પાકી નિષ્ઠા રાખવી.. ભગવાન સદાય મારી સાથે છે.

જાણી જોઈને આળસ અંગ, રતિએ રખે રહે । રહે નિષ્કુલાનંદ તો રંગ, અલભ્ય લાભ લહે ॥૪॥

નિષ્કુલાનંદ સ્વામી વૈરાગ્યની મૂર્તિ છે, એમણે જે શાસ્ત્રો લખ્યાં છે. તે વાંચીને હૃદય પુલકિત થઈ જાય એવું લખ્યું છે. ખરા ખપવાળા આ કથાનો તરત સ્વીકાર કરશે. આવી અદ્ભુત ગ્રંથની કથા સંપ્રદાયમાં પ્રસિધ્ધ હોવા છતાં જ્ઞાનથી વંચિત છે. તે ખરેખર શોચનીય છે. સ્વામીએ સીધી સાદી ભાષામાં કાવ્યની રચના કરી છે. વર્તમાનમાં ઢીલા અને આળસુ કેવળ દેહભિમાની માણસ છે તેને ઘા વાગે એવા શબ્દો સ્વામીએ લખ્યા છે.

આ ગ્રંથ પ્રગટ ઉપાસકને સારો લાગશે.

સ્વામી હૃદયપૂર્વક આશીર્વાદ આપે છે. ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની કૃપાથી અને સંતોના આશીર્વાદથી જે કાંઈ સમજાયું એવું તમારી આગળ રજુ કર્યું છે. આ ગ્રંથ કરવામાં કાંઈપણ ક્ષતિ રહી ગઈ હોય તો ભવાન સ્વામિનારાયણ ક્ષમા આપો.

આ ગ્રંથનો પાઠ કરશે, વાંચશે, સાંભળશે, કથા કરાવશે તે દેહના અંતે અક્ષરધામને પામશે. ભાગવત જનોને આવા આશીર્વાદ આપી નિષ્કુલાનંદ સ્વામી યોસઠપદીના રસામૃતની અમૃતધારા શ્રીહરિના ચરણમાં સમર્પિત કરે છે.

ત્વમેવ માતા ચ પિતા ત્વમેવ, ત્વમેવ બન્ધુશ્ચ સખા ત્વમેવ, ત્વમેવ વિદ્યા દ્રવિણં ત્વમેવ ત્વમેવ સર્વ મમ દેવ દેવ.

(હે પ્રભુ તમે જ અમારા સર્વસ્વ છો. તમે જ અમારા ધણી છો.)

કાયેન વાચા મનસેન્દ્રિયૈર્વા, બુધ્યાત્મના વા પ્રકૃતેઃ સ્વભાવાત્,

કરોમિ ચદ્ ચદ્ સકલં પરસ્મૈ, નારાયણાયેતિ સમર્પયામિ.

(શરીરથી, વાણીથી, મનથી, ઈન્દ્રિયોથી, બુધ્ધિથી, પ્રકૃતિના સ્વભાવથી જે કાંઈ કર્યું છે તે પુરુષોત્તમ નારાયણના ચરણમાં સમર્પણ કરું છું.)

જીવનનું સાચું ધન ધર્મ, ભક્તિ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય છે.

ઈતિ શ્રી નિષ્કુલાનંદમુનિવિરચિતા યોસઠપદી સંપૂર્ણા

॥ યોસઠપદી સમાપ્ત ॥

શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાનની જય, શ્રી નરનારાયણદેવની જય.